

Nagy László

A soproni határáttörés

Durchbruch der Gränze
in Sopron

Breaking the Border
at Sopron

1989

GAZDASÁG & TÁRSADALOM

Journal of Economy & Society

Jubileum / Jubiläum/ Anniversary

1989 - 2014

Gazdaság & Társadalom

Journal of Economy & Society

Különkiadás

A különkiadás a Scarbantia Projekt Bt-vel együttműködésben valósult meg.

Főszerkesztő / Editor: Dr. Székely Csaba DSc

Főszerkesztő helyettes / Deputy Editor: Prof. Dr. Kulcsár László CSc

Szerkesztőbizottság / Associate Editors: Dr. Székely Csaba DSc,
Dr. Fábián Attila PhD, Dr. Joób Márk PhD, Dr. Kulcsár László CSc

Nemzetközi tanácsadó testület / International Advisory Board:

Prof. David L. Brown PhD (Cornell University, USA), Dr. Csaba László DSc (Közép Európai Egyetem, Budapest), Dr. Rechnitzer János DSc (Széchenyi István Egyetem, Győr), Dr. Nigel Swain PhD (School of History, University of Liverpool, UK), Dr. Caleb Southworth PhD (Department of Sociology University of Oregon, USA), Dr. Franz Schausberger PhD (Universität Salzburg, Österreich), Dr. Szirmai Viktória DSc (MTA Szociológiai Kutatóintézet, Budapest), Dr. Bóhm Antal DSc (MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest), Dr. Ingrid Schwab-Matkovits PhD (Fachhochschulstudiengänge Burgenland, Eisenstadt, Österreich), Dr. Bozidar Lekovic PhD (Faculty of Economics, Subotica, Serbia), Dr. Djerdji Petkovic PhD (Faculty of Economics, Subotica, Serbia).

ISSN 0865 7823

Copyright © 2014 Szöveg: Szerkesztőbizottság

Fotók: Páneurópai Piknik'89 Alapítvány

Gazdaság & Társadalom

6. ÉVFOLYAM

2014.

KÜLÖNSZÁM

A különszámot szerkesztette
Editierung der Sonderausgabe/ Special issue editors

Prof. Dr. Székely Csaba DSc

Prof. Dr. Kulcsár László CSc

ELŐSZÓ / FORWORT / FOREWORD

A történész előszava

Tóth Imre 3

Vorwort des Historikers

Imre Tóth 6

A Foreword by the Historian

Imre Tóth 10

TANULMÁNY / STUDIE / STUDY

A Páneurópai Piknik és az 1989. szeptember 11-i határnyitás

Nagy László 13

Das Paneuropäische Picknick und die Grenzöffnung am 11. September 1989

László Nagy 29

The Pan-European Picnic, and the opening of the border on the 11th of September 1989

László Nagy 49

Fényképek / Fotos / Photos

Lobenwein Tamás 67

Fordítót/Translator: Nagy László, Szikra Andrea, Som Veronika

A fordítást ellenőrizte/Translation control: Székely Csaba, Markus Mau, Kulcsár László

A történész előszava

Tóth Imre

A rövid – az első világháború végétől a kommunista rendszerösszeomlásig tartó – 20. században Sopron, vagy közvetlen környéke eseményei háromszor kerültek a világpolitika színpadára. A három alkalom szinte mértani pontossággal osztotta fel a korszakot, először 1921-ben, később 1956-ban, majd pedig 1989-ben. A három történet nem lehet egyazon politika eszme, vagy gondolkodásmód hatósugara alá rendelni. Abban azonban közösek, hogy így vagy úgy, de mindhárom historikus fordulat egyfajta válsághelyzet következménye volt, sőt kettő akkor következett be, amikor az addig mozdulatlan látszó világ teljesen kifordulni látszott a sarkaiból. 1921-ben az összeomló európai államrend, a kimúlt kettős monarchia és a háborúból éppen csak kikecmergő magyar és osztrák állam csődje adta meg az események alaphangját. 1956-ban először a totalitárius állam összeomlása, majd pedig a forradalom elfojtása, 1989-ben az államszocialista rendszerek csődje, a bipoláris világrend válsága „hozta helyzetbe” az események résztvevőit és alakítóit.

A köztük lévő azonosság alig több ennél. Kár lenne párhuzamokat vonni ott, ahol nincsenek, politikai-kulturális igazolásokat kiállítani ott, ahol ezzel erőszakot tennénk a történelmen.

Egymással rokon, mégis más és más volt a felhajtó erő is. Az első alkalommal, a nagyhatalmi politika mindenhatóságával szemben fellobbant indulat, és a nemzeti önrendelkezésre törekvés állt a háttérben, a század közepén az omnipotens pártállami diktatúra elleni szabadságvágy tört a felszínre, harmadszor – noha az előzővel szorosan összefüggött – mégiscsak az Európa-gondolat, az ideológiai-hatalmi megosztottsággal szembeni tettvágy indította el a későbbi fejleményeket. Rokon vonás viszont a lelkiismereti parancsmegtagadás motívuma, és a változtatásra irányuló „alulról jövő kezdeményezés „módszertana”. Talán az sem véletlen, hogy az egyetem (főiskola), mint önigazgató közösség képviselői mindhárom eseménynél jelen voltak.

1921-ben a Sopronba telepített főiskola hallgatói abban hittek, hogy felrázhatják az országot a Trianon által okozott kollektív nemzeti depresszióból. Fiatalságukból, megalkuvást nem ismerő tettvágyukból eredő erkölcsi sikerükből semmit sem von le, hogy a „spontán” felkelés szálait felettük álló erők – nevezetesen az akkori kormányerők – mozgatták. A végkifejlethez vezető utat pedig a folytonosan változó nemzetközi politika és a kormány diplomáciai küzdelmei kövezték ki.

1956-ban a forradalom Sopronban is az egyetemi ifjúság mozgalmából nőtt ki. Az év nyarán és kora őszen elmélyülő politikai válság országszerte aktivizálta az

egyetemi és főiskolai diákságot. Soproni egyetemisták és főiskolások októberben megalakították a MEFESZ-t. Gyűléseiken követelték a szabad, demokratikus és független Magyarország megteremtését, valamint a város és az oktatás helyzetének javítását. Az államigazgatási szervek dezorganizáltsága miatt felértékelődött a – MEFESZ vezette – szervezett ifjúság szerepe, és a csődöt mondó közigazgatás funkcióit – meglehetősen gyorsan – „rivális” nélkül voltak kénytelenek átvenni az egyetemi ifjúság diákszervezetei. Kezdetől fogva az egyetemi karok és a főiskola hallgatói fogadták a külföldről érkező segélyeket, csomagolták át, tárolták és szervezték azok elszállítását. A diákok pótolták a leálló üzemek munkaerőhiányát, a közüzemek munkaerő szükségletét, hamarosan átvették a közellátás szervezését és felügyeletét, a közigazgatás irányítását, részt vettek a közrend fenntartásában.

1989-ben az egyetem akkori oktatói közül többen is részt vettek a Páneurópai Piknik szervezésében. Az akkori ellenzéktől származó elképzelés az osztrák-magyar határt szemelte ki egy európai egységünneppé színhelyül. Ez az ünnep lett a debreceni fiatalok indítványára a soproni ellenzéki szervezetek által életre hívott Páneurópai Piknik. Az 1989. augusztus 19-én 15.00 órára tervezett hivatalos programkezdés előtt az eseményt hírül vett NDK-s menekültek jelentek meg a helyszínen, majd több hullámban áttörtek a határon. A feletteseik által magukra hagyott és „szabadságra ítélt” magyar határőrök nem akadályozták meg a szökést, amely így a német egyesülés első igazán látványos akciójává vált.

A három esemény mára a helyi tradíció részévé vált, mely azonban a szélesebb politikai közösség normarendszerét is áthatja. 1921 – segített a nemzetnek a Trianon-trauma feldolgozásában, 1956 – arra adott példát, hogy történelmi időtávlatban igenis van esély megváltoztatni a megváltoztathatatlannak látszót. A „lélegzetvételnyi szabadság” – némileg hasonlóképpen ahhoz, mint ahogy az 1848-49-es forradalom eredményei 1867-ben politikai realitássá értek – 1989-ben „határtalan szabadságélménnyé” vált. Ennek az élménynek a katarzisszerű átélésére nyílt lehetőség és nyílt kapu Sopronpusztánál magyarok, németek és osztrákok számára.

Arra kell ügyelnünk, hogy – miközben megemlékezésekkel tartjuk ébren az események emlékezetét – azok ne váljanak valamiféle romantikus-historizáló történelem- vagy nemzetszemlélet illusztrációivá. A magyar történelemszemlélet betegségéből végre kigyógyulva nem egy elképzelt múltban kell igazolásokat keresni a mára, hanem a hagyományokra építve reálisan kell látnunk magunkat. A hagyományok ápolására pedig kiváló hely a Selmezbányáról áttelepült egykori főiskola, ahol részben éppen ezek a tradíciók jelentik a jövő garanciáját. A város történelmébe szervesült egyetem és hallgatói ifjúság mai utódai felfogják a három esemény jelentőségét a nemzet, Európa, a város és saját közösségük számára. A mindenkori hatalomnak pedig fontos üzenet, hogy a társadalmi autonómiák elnyomása, a társadalom elnémíttatása, különösen az újra fogékony universitasok „hódoltság területté” tétele előbb-utóbb bukott próbálkozássá silányul.

A rövid 20. század három soproni eseménye a határmeghúzás premodern területiális eszméjétől elvezetett a szabadság és a globális megosztottság megszűntetésének gondolatáig. Számunkra most a végkifejlett a fontos. Idén 25 éve már, hogy a kétpólusú világ megszűnésének folyamatában a Páneurópai Piknik szimbolikus eseményévé vált. A folyóirat aktuális száma erre az ikonszerű fordulóponton emlékezik.

Szerkesztői megjegyzés

A folyóiratban közzétett tanulmányt a szerző bocsátotta a folyóirat rendelkezésére. Az anyag a Páneurópai piknik 10. évfordulóra készült, és korábban több folyóiratban is megjelent:

- „A Páneurópai Piknik és az 1989. szeptember 11-i határnyitás” – Soproni szemle, 2001. első szám, HU ISSN 0133 – 0748
- „Das Paneuropäische Picknick und die Grenzöffnung am 11. September 1989” Potsdamer Bulletin für Zeithistorische Studien, Nr. 23/24, Oktober 2001, ISSN 1432-4881
- „Baue ab und nimm mit” – Das Paneuropäische Picknick und die Grenzöffnung am 11. September 1989, Deutschland Archiv 6/2001, 34. Jahrgang 2001, ISSN 0012-1428

Emellett a cikk a Berliini Fal történetének hivatalos honlapján, és Sopron Megyei Jogú város honlapján is olvasható.

A már történelmi dokumentum értékű fényképeket Lobenwein Tamás készítette, és a Páneurópai piknik'89 alapítvány bocsátotta a folyóirat rendelkezésére.

Köszönjük a szerző és az alapítvány nagylelkű segítségét.

A szerkesztő bizottság

Sopron, 2014. augusztus 1.

Vorwort des Historikers

Imre Tóth

Innerhalb eines kurzen Abschnitts des 20. Jahrhunderts – zwischen dem Ende des ersten Weltkrieges bis dem Zusammenbruch des kommunistischen Regimes – kamen die Vorfälle von Sopron, und seiner direkten Umgebung dreimal auf die Bühne der Weltpolitik. Die drei Anlässe teilen diese Zeitperiode fast geometrisch auf. Zuerst im Jahr 1921, dann 1956, zuletzt 1989. Diese drei Geschehnisse dürfen aber nicht in die Nähe einer einheitlichen politischen Idee, oder Denkweise gebracht werden. Sie haben aber gemeinsam, dass so oder so, alle drei historische Wendungen zur Folge hatten. Sie waren alle Folge einer Krisenlage – zwei erfolgten zu einem Zeitpunkt, als die Welt bis dahin in ihrem Status quo erstarrt zu sein schien, um sie dann geradezu aus den Angeln zu heben. Im Jahr 1921 erklärt sich das Leitmotiv der Vorfälle aus dem Untergang der bisherigen europäischen Staatordnung, mit seinen ablebenden Monarchien und dem Zerfall des gerade aus dem verlorenen Krieg kommenden ungarischen und österreichischen Staates. 1956 kam es zunächst zum Sturz des totalitaristischen Staates, dann zur Unterdrückung der Revolution. 1989 mit der Krise der bipolaren Weltordnung zum Ende des staats-sozialistischen Regimes.

Die dazwischen stehende Identität ist kaum mehr hierbei. Es wäre ein Fehler, dort eine Parallele zu ziehen, wo es keine gibt, politisch-kulturellen Bestätigungen dort zu konstatieren, wo wir damit eine Veränderung der Geschichte vornehmen würden.

Miteinander verbunden, trotzdem unterschiedlich war die Starthilfe zu den jeweiligen Geschehnissen. Beim ersten Mal, gegen die der Großmachtpolitik aufgeloderten Regungen und die Bestrebungen nach nationaler Selbstbestimmung standen im Hintergrund. In der Mitte des Jahrhunderts brach der Freiheitswille gegen die omnipotente parteienstaatliche Diktatur an die Oberfläche. Zuletzt – obwohl es mit den vorigen eng zusammenhängend – führte der Europagedanke zum Tätigkeitsdrang gegen die ideologische Machtverteilung die Geschehnisse an. Verwandte Züge sind das Motiv der Befehlsverweigerung und die Methodik der aus der Bevölkerung kommenden Bestrebung für eine Veränderung. Wahrscheinlich ist es daher auch kein Zufall, dass die Universität in Sopron, als Vertreter der selbstverwaltenden Gemeinschaft, an allen Umbrüchen beteiligt war.

In 1921 glaubten die Studenten der zwischenzeitlich nach Sopron umgesiedelten Hochschule daran, dass sie das Land aus der durch den Trianon-Vertrag verursachten kollektiven nationalen Depression aufrütteln können. Die jungen Erwachsenen dachten damals, dass sie die Fäden der Zukunft in ihren

Händen hielten und die Veränderungen leiteten und verspürten einen großen moralischen Erfolg. Der Weg zum Ausgang wurde indes durch die diplomatischen Kämpfe der internationalen Politik gepflastert.

In 1956 wuchs die Revolution in Sopron wiederum aus den Bewegungen der Universitätsstudenten hervor. Im Sommer und zu Beginn des Herbsts des Jahres aktivierte die politische Krise landesweit die Studenten der Universitäten und Hochschulen. Die Studenten gründeten im Oktober die „MEFESZ“. An ihren Versammlungen fordern sie ein freies, demokratisches und unabhängiges Ungarn, sowie die Verbesserung der Lage der Stadt und des Unterrichts. Wegen der Desorganisationen der staatlichen Dienststellen wurde die Rolle der organisierten Jugenden - durch MEFESZ angeführt - aufgewertet und Übernahm teilweise deren Funktionen.

Von Anfang an empfangen die Universitätsfakultäten und die Hochschulstudenten die aus dem Ausland kommenden Beihilfen, packten um, lagerten und organisierten ihre Förderung. Die Studenten ersetzten den Arbeitskräftemangel der zum Erliegen gekommenen Betriebe sowie der Stadtwerke. Bald wurden die Organisation und die Überwachung der Nahrungsmittelversorgung, die Durchführung der Verwaltung sowie die Aufrechterhaltung der öffentlichen Ordnung übernommen.

In 1989 waren etliche der derzeitigen Dozenten der Universität an der Organisation des Paneuropäischen Picknick beteiligt. Die von der damaligen Opposition stammende Konzeption ersah die österreichisch-ungarische Grenze als den Ort eines europäischen Einheitsfests. Dieses Fest wurde auf den Vorschlag der Jugend aus Debrecen durch die Soproner Oppositionen ins Leben gerufen und führte zum Paneuropäischen Picknick.

Am 19. August zum geplanten offiziellen Programmbeginn um 15:00 Uhr erschienen viele damalige DDR-Bürger vor Ort, die vom Ereignis erfahren hatten, um im Rahmen der Veranstaltung in mehreren Wellen die Grenze zu durchbrechen. Die von ihren Vorgesetzten allein gelassenen und „zur Freiheit verurteilten“ ungarischen Grenzsoldaten verhinderten die Flucht nicht, die so zur ersten wegweisenden Aktion in Richtung deutscher Vereinigung wurde.

Diese drei historischen Vorgänge wurden Teil der örtlichen/regionalen Tradition, die das Normsystem der breiteren politischen Gemeinschaft durchdringen. 1921 – half bei der Verarbeitung des Trianon-Trauma, 1956 – gab dafür ein Beispiel, dass es in geschichtlichen Zeiten eine Chance gibt, die unveränderlich scheinenden Dingen verändern zu können. „Ein Hauch von Freiheit“ - gewissermaßen ähnlich dazu, wie die Ergebnisse der Revolution 1948-49, in 1867 zu politischen Realität gereift wurden – wurden in 1989 grenzenloses Freiheitserlebnis. Für das Miterleben dieses kathartischen Erlebens ist eine öffentliche Möglichkeit und öffentliches Tor in Sopronpuszta für Ungarn, Deutsche und Österreicher.

Wir müssen aber sicherstellen, dass – wobei wir die Erinnerungen der Vorgänge im Gedenken wach halten – diese nicht zur Illustration irgendeiner romantisch-historisierenden Geschichte oder Nationalansicht werden. Endlich geheilt aus der Krankheit der ungarischen Geschichtsansicht sollen wir die Wahrheiten für heute nicht in einer imaginären Vergangenheit suchen, sondern müssen diese auf die Traditionen aufbauend realistisch sehen. Für die Pflege dieser Traditionen ist die aus Selmecebánya (Banska Štiavnica, Slowakei) umgesiedelte Hochschule, an der eben diese Traditionen die Garantie der Zukunft bedeutet, ein ausgezeichnete Ort. Die in die Geschichte der Stadt integrierte Universität versteht die Wichtigkeit der drei Ereignisse für die Nation, für Europa für die Stadt und für sich selbst. Es ist zugleich eine wichtige Botschaft für die jeweilige Macht, dass die Unterdrückung der gesellschaftlichen Autonomien, die Verstummung der Gesellschaft, zu einer Verschlechterung der Gestaltungsmöglichkeiten der Jugend führen und sich langfristig negativ auswirken.

Die drei Ereignisse in Sopron im 20. Jahrhundert führt von der prämodern territorialen Ansicht der Grenzenstrich zum Gedanke der Auflösung der Freiheit und globalen Teilung. Für uns ist jetzt aber der Ausgang wichtig: Dieses Jahr jährt sich bereits zum 25sten mal, dass in dem Prozess der Auflösung der bipolaren Welt das Paneuropäischen Picknick ein symbolischer Vorfall wurde. Die aktuelle Ausgabe dieser Zeitschrift erinnert an diesen ikonischen Wendepunkt.

Anmerkungen des Herausgebers

Der hier veröffentlichte Beitrag wurde vom Autor für die Zeitschrift zur Verfügung gestellt. Der ursprüngliche Beitrag wurde für das 10. Jubiläum des Paneuropäischen Picknick erstellt, und wurde schon in mehreren Zeitschriften veröffentlicht.

„A Páneurópai Pinik és az 1989. szeptember 11-i határnyitás” – Soproni Szemle, 2001 első szám, HU ISSN 0133-0748

„Das Paneuropäische Picknick und die Grenzöffnung am 11. September 1989“ – Potsdamer Bulletin für Zeithistorische Studien, Nr. 23/24, Oktober 2001, ISSN 1432-4881

„Baue ab und nimm mit“ – Das Paneuropäische Picknick und die Grenzöffnung am 11. September 1989, Deutschland Archiv 6/2001, 34. Jahrgang 2001, ISSN 012-1428. Zusätzlich ist der Artikel auf der Homepage verfügbar.

Die Fotos wurden von Herrn Tamas Lobenwein gemacht und wurden durch die Stiftung Paneuropäischen Picknick '89 für die Zeitschrift zur Verfügung gestellt.

Wir bedanken uns für die großzügige Hilfe des Autors und der Stiftung.

Die Herausgeberkommission

Sopron, 1. August 2014

A Foreword by the Historian

Imre Tóth

In the 20th century, more precisely during the period between the end of World War I and the collapse of the Communist regime, events in and around the town of Sopron made their appearance on the world political stage on three occasions. The three events, occurring in 1921, 1956 and 1989, divided the period in question with almost mathematical precision. It is impossible to subsume all three events under the same political ideology or school of thought; what they have in common, nevertheless, is that they unfolded as a consequence of some crisis situation. In fact, in two cases out of the three the whole world, apparently static up to that point, seemed to get out of joint. In 1921 it was the collapse of the European political system, the perish of the Dual Monarchy and the breakdown of the Austrian and Hungarian states just trying to extricate themselves from the aftermath of World War I that set the tone for the happenings. 1956 saw the end of a totalitarian regime followed by the suppression of the revolution, while the events in 1989 were motivated by the breakdown of state socialism and the crisis of the bipolar world order.

The three historical events have little else in common. There is no sense in trying to draw parallels where none can be found or make up political or cultural justifications by doing violence to history.

The driving forces behind the events were also related but dissimilar. Regarding the first occasion, they could be identified as anger over the unlimited influence of great power politics and the ambition to achieve national autonomy; in the middle of the century it was the desire for freedom from an omnipotent totalitarian state that burst to the surface; in the third case subsequent events were set off not only by a motive strongly related to the previous one but also by the European idea and the eagerness to confront ideological and political divisions. There are also shared patterns: conscientious refusal to carry out orders as well as the methodology of grassroots initiatives of transformation. Nor can it be a coincidence that representatives of the university, a self-governing community, were present on all three occasions.

In 1921 students of the college, which had just been relocated to Sopron, believed that they could pull the country out of the collective depression caused by the Treaty of Trianon. They deserve merit for their moral success, which was a result of their young age and their uncompromised eagerness to act, even if the strings controlling the course of the “spontaneous” uprising at that time were pulled by greater forces (namely by forces in the government) and the road leading to the final outcome was paved by international politics and the diplomatic battles fought by the government.

The revolution *in 1956* grew out of student movements in Sopron, as well. The country's political crisis deepened during the summer and fall of that year and set university and college students in motion. In Sopron, they founded the Association of University and College Students (MEFESZ) and called for the creation of a free, democratic and independent Hungarian state as well as improvements in city conditions and in education at their meetings. Due to the lack of organization at state authorities, the organized and MEFESZ-led movement of students started to play an increasingly important role and, having no "rivals", was forced to take over the tasks of the then dysfunctional public administration. From the very start, foreign aid was received, re-packaged, stored and distributed by university departments and college students. They replaced the missing workforce at factories threatened by standstill, staffed public utility plants, organized and oversaw public supply, managed public administration and participated in maintaining public order.

In 1989 several teachers of the university contributed to the organization of the Pan-European Picnic. According to an idea by members of the opposition at that time, the Austrian-Hungarian border was supposed to serve as the venue of a single-day celebration of European unity. Initiated by the youth in Debrecen and called into life by opposition groups in Sopron, this celebration was to become known as the Pan-European Picnic. East German refugees received word of the upcoming gathering and showed up at the venue prior to the official opening of the program at 3 pm on 19th August 1989. They used the opportunity to break through the border in successive waves. The Hungarian border guards, abandoned and "sentenced to freedom" by their superiors, did not hinder the flight, which turned into the first really spectacular action in the process of German reunification.

The three events outlined here have become part of the local tradition, but also influence the norms embraced by the wider political community. The events in 1921 helped the nation to come to terms with the trauma caused by Trianon, while those of 1956 showed that in the historical perspective there is indeed a chance to change seemingly unchangeable situations. Comparably to the way the results of the 1848-49 revolution ripened to become the political reality of 1867 (the Austro-Hungarian Compromise), the short spell of freedom in 1956 was transformed into the experience of complete boundlessness in 1989. The open checkpoint gates in Sopronpuszta also opened up the possibility for Hungarians, Germans and Austrians to experience the catharsis of such freedom.

When trying to keep memories of these events alive by commemorating them, we must take care not to turn them into illustrations of a romantically historicizing account of the past. It is time to recover from the ailment afflicting approaches to Hungarian history and stop using an imaginary past as justification for the present. Instead, we should take a realistic look at ourselves standing firmly on the ground of traditions. An excellent place for preserving traditions is the former

college originally founded in Selmechánya (Banská Štiavnica), where the very same traditions serve as the guarantee of the future. Its former students became an organic part of town history and their present-day successors are clear about the significance of all three events and their effect on the Hungarian nation, Europe, the town of Sopron and their own community. The message that governments in power need to understand is that suppressing social autonomy, silencing the voice of the society and especially claiming novelty-seeking universities as “conquered territories” is bound to become a failed attempt.

The three twentieth-century events have led us from a pre-modern territorial concept of established borders to the idea of freedom and abolition of global divisions. It is the final outcome that is highlighted here: this year marks the 25th anniversary of the Pan-European Picnic, a symbolic event in the collapse of the bipolar world order. The current issue of the journal is intended to commemorate this iconic turning point.

Editorial comments

The study in this journal is published with the permission of the author. The material was compiled for the 10th anniversary of the Pan-European Picnic and has been printed in several other publications:

„A Páneurópai Piknik és az 1989. szeptember 11-i határnyitás” – Soproni szemle, 2001. első szám, HU ISSN 0133 – 0748

„Das Paneuropäische Picknick und die Grenzöffnung am 11. September 1989” Potsdamer Bulletin für Zeithistorische Studien, Nr. 23/24, Oktober 2001, ISSN 1432-4881

„Baue ab und nimm mit” – Das Paneuropäische Picknick und die Grenzöffnung am 11. September 1989, Deutschland Archiv 6/2001, 34. Jahrgang 2001, ISSN 0012-1428

The article can also be read on the official website of the Berlin Wall as well as the community website of the City and County of Sopron.

The photo images were taken by Tamás Lobenwein and submitted for use by the Foundation of the Pan-European Picnic '89.

The Editorial Committee express their gratitude to the author and the Foundation for their generous help.

A Páneurópai Piknik és az 1989. szeptember 11-i határnyitás

Nagy László

Bevezetés

A Páneurópai Piknik története az ötlettől a megvalósulásig igen tanulságos. Valójában akkor lehet az összefüggéseket, az eseményeket és következményeik súlyát megérteni, ha felidézzük a kort, az akkori politikai összefüggésrendszert, mely lassan már sokak számára feledésbe merül. Érdeemes a vasfüggöny megszűnésének történetét is röviden érinteni.

Az előzmények

Az úgynevezett „SZ-100” típusú, 246 km hosszú jelzőberendezést – a „vasfüggőnyt” – az MSZMP PB 1965. május 11-i döntése alapján építették fel 1965 és 1971 között.¹ Egy 1949-ben, közvetlenül az osztrák határnál felépített, aknamezőkkel ellátott szögesdrót rendszert váltottak fel ezzel. Székely János, a Határőrség országos parancsnoka, a Belügyminisztériumnak készített jelentésében a rendszer számos problémájára utalt.² A sűrűsödő műszaki-technikai gondok mellett megemlítette azt a groteszk tényt, hogy mivel a Szovjetunió beszüntette a telepített rendszer további gyártását, a rozsdamentes drót utánpótlását csak nyugati importtal lehetett volna megoldani, ami jelentős devizamennyiséget igényel. Horváth István belügyminiszter egy interjúbán közölte, hogy „az államhatár bizonyos szakaszain a régi idők kellékei és berendezései még megvannak,” és utalt arra, hogy itt az ideje, a technikai határzárak leépítésére.³ Pozsgay Imre államminiszter, az MSZMP PB tagja 1988. október 26-án Győrben azt nyilatkozta, hogy „...az elektromos jelzőberendezés erkölcsileg, technikailag és politikailag előregedett.”⁴

1 Andreas S. Schmidt-Schweizer: Die Öffnung der ungarischen Westgrenze für die DDR-Bürger im Sommer 1989. Südosteuropa Mitteilungen 37., 1997/1., 34. p.

2 „Jelentés a nyugati határszakaszon kiépített elektromos jelzőrendszer műszaki-technikai állapotáról, alkalmazásának tapasztalatairól.” 1987. október 5. Határőrség Országos Parancsnoksága, Ikt. sz. 0022/43/1987., 3. p.

3 Népszabadság, 1988. augusztus 6., 5. p

4 Határőr, 1988. november 4., 5. p.; Pozsgay Imre: Politikus-pálya a pártállamban és a rendszerváltásban. Budapest, 1993., 84-85. p.

1988. november 24-én Grósz Károlyt felváltja Németh Miklós a miniszterelnöki székben. Horváth István belügyminiszter 1988–1989 fordulóján a jelzőberendezés leszerelését célzó előterjesztést készített az MSZMP PB számára.⁵ A Politikai Bizottság 1989. február 28-án az előterjesztést elfogadta.⁶ A Határőrség Országos Parancsnoksága 1989. március 9-én „feladattervet” készített a bontáshoz, melynek próbáját egy szigorúan titkos gyakorlat során végezték 1989. április 18-án.⁷ A leszerelés hivatalos megkezdését 1989. május 2-án hirdették ki egy nemzetközi sajtótájékoztatón Hegyeshalomban, kétszáz bel- és külföldi újságíró előtt.⁸ Ezen a napon örökre kikapcsolták az elektromos jelzőberendezést. Demonstratív okból Alois Mock és Horn Gyula külügyminiszterek 1989. június 27-én ünnepélyesen átvágták a vasfüggönyt, melynek bontása már nagy ütemben haladt.⁹ A munka befejezésének határideje 1991. január 1. volt. A román hatóságok ugyanakkor a román-magyar határon 1989. június 21-én megkezdték a szögesdrót kerítés építését, és a határsávban növekedett a román határőrök által lelőtt menekültek száma!

Tíz év távlatából visszatekintve, a vasfüggöny lebontásának története felettébb idillikus politikai légkörre utal, de ez nem volt érezhető a mindennapokban. Az a tény, hogy a legfelsőbb politikai vezetésben néhány felvilágosult, vagy inkább reálisan gondolkodó személy európai módon próbált politizálni és felkészülni a várható átrendeződésre, nem jelenti azt, hogy ezek a politikusok a jövőt tekintve visszavonhatatlanul uralni is tudták az akkori politikai folyamatokat. Az úgynevezett „reformszárny” ugyanis valószínűleg kisebbségben volt az MSZMP-ben. Pusztán a nemzetközi politikai helyzet, Gorbacsov személye, a politikai ellenzék aktivitása és a társadalom egyre növekvő nyomása akadályozta meg, hogy Nagy Imre, Dubcek vagy Walesa sorsára jussanak. Ne felejtjük el, hogy a szóbeli megnyilatkozások egyértelműen kedvező változásokat sugalltak, holott 1989-ben szervezetileg még érintetlen állapotban voltak az elmúlt rendszer erőszakszervezetei, köztük a III/III-as ügyosztály és a Munkásőrség, továbbá hatályban voltak a régi törvények is.

Elvileg, az akkor formálódó, törvényen kívüli ellenzék minden tevékenysége büntethető lett volna. Ilyen volt többek között a Páneurópai Piknik szervezése is, amelyet „tiltott határátlépésben való segélynyújtás”-nak is lehetett volna minősíteni! Vagy gondoljunk csak arra, hogy mekkora botrányt okozott Pozsgay Imre kijelentése, miszerint az 1956-os eseményeket népfelkelésnek kell tekinteni. Azt se

5 „Előterjesztés az MSZMP Politikai Bizottságához a határőrizet hosszú távú feladataira, 1989. február.” Magyar Országos Levéltár, [a továbbiakban: OL] 288.f.5/1054, 99-116. p.

6 „Jegyzőkönyv a Politikai Bizottság 1989. február 28-án megtartott üléséről.” OL, 288.f.5/1054, 5-6. p.

7 „Feladatterv az EJR, határsáv, nyomsvá felszámolására, új határőrizeti rendszer kidolgozására.” 1989. március 9. 076/4/1989 ; továbbá: Népszabadság, 1994. április 26. 13. p.

8 Dr. Zsiga Tibor: A „vasfüggöny” és kora. Budapest, 1999., 76. p.

9 „Magyar Dokumentáció” (Kiadja a MTI) Budapest, XXI. évf., 1989. június, 315. p..

felejtjük el, hogy a rendszerváltozás „réme” hány ember számára jelentette ekkor a retorziótól való félelmet, illetve hány ember vélte úgy, hogy ezzel elveszti állását, hatalmát, előjogait. Az is igaz viszont, hogy a pattanásig feszült politikai helyzetben, a hihetetlen bizonytalanság és a politikai szelek állandó forgása ellenére is remélni lehetett, hogy ezúttal tényleg gyökeres és végleges politikai átrendeződésre van lehetőség Kelet-Európában.

Az ötlet megszületése

Ebben a zavaros, átláthatatlan, „kristályosodás” előtti feszült helyzetben született a Páneurópai Piknik gondolata. Ritka az olyan esemény, ahol az ötlet egy bizonyos személyhez köthető. A Páneurópai Piknik ilyen. Mészáros Ferenc akkor debreceni – ma már soproni – lakos fejében fogant meg a gondolat Debrecenben, 1989. június 20-án, a Habsburg Ottó debreceni előadását követő vacsorán. Az asztalnál Habsburg Károllyal arról beszélgettek, hogy minden kedvező kilátás ellenére még háborítatlanul áll a Berlini Fal, valamint a vasfüggöny a „belnémet” határon és Csehszlovákia nyugati határán is. Mészáros Ferenc úgy vélte, hogy beszélgetésüket Magyarország ausztriai határán kellene folytatni, ahol a tényleges határvonalon tüzet rakva, szalonnát sütnének egy piknik keretében úgy, hogy a vendégek egy része Ausztriában, a másik része Magyarországon ül – demonstrálva az egyes kelet-európai országok nyugati határain uralkodó állapotok különbözőségét. A gondolaton jól derültek – és más témára tértek át.

Ám 1989. június 30-án a debreceni MDF elnökségi ülésén Mészáros Ferenc mégis felvetette tervét, melyet csak Filep Mária vett komolyan. Mivel Filep Mária úgy vélte, hogy néhány ellenzéki és egy hajdani uralkodócsalád tagjai nem találkozhatnak csak úgy a határon, kibővítette a kört az általa is szervezett „Sorsközösség Tábor” résztvevőivel.¹⁰ Szándékai szerint a Páneurópai Piknik a tábor programzáró rendezvénye lett volna. Filep Mária a debreceni MDF következő elnökségi ülésére már tervet mutatott be „*Piknik a vasfüggöny helyén*” címmel. Az időpont augusztus 20, a helyszín Fertőrákos határa lett volna. A rendezvény védnökeinek Pozsgay Imrét és Habsburg Ottót javasolta. Résztvevőknek a Sorsközösség Tábor, az MDF megyei szervezeteit, az MDF Országos Elnökségét, a FIDESZ-t, az SZDSZ-t, a TDDSZ-t és a Magyar Cserkész Szövetséget jelölte meg. Az ötlet egyedül Mészáros Ferencnek tetszett. A többiek pénz és idő hiányában, továbbá a nagy távolság miatt, kivihetetlennek tartották. Végül a tervet azért jóváhagyták, Filep Mária és Mészáros Ferenc munkába kezdett, bevonva a szervezésbe az Országos Klubtanácsot is.

¹⁰ Ennek a Martonvásáron működő tábornak kelet-európai fiatalok voltak a résztvevői Észtországtól Jugoszláviáig, akik az országaik előtt álló sorskérdésekkel foglalkoztak, olyan előadók segítségével, mint Szócs Géza, Molnár Gusztáv, Lubovil Feldek, Benek Silhon, Krzysztof Sliwinski és mások.

A szervezés

Az első és legnehezebb feladatnak a két védnökkel való kapcsolatfelvétel bizonyult.¹¹ Pozsgay Imre azonnal tetszését nyilvánította ki a tervvel kapcsolatban, és július 10-én már telefonon egyeztettek Habsburg Ottóval is. Másnap, július 11-én hivatalos levél ment Gelsey Erzsébethez, a Habsburg család személyi titkárához, Bécsbe. Időközben a rendezvény időpontja 1989. augusztus 19-re módosult, hogy ne ütközzön az állami ünneppel, és véglegesen a Páneurópai Piknik nevet kapta.¹² Amint a védnökök beleegyező választát megkapták, gőzerővel próbálták felvenni a kapcsolatot valamelyik határ menti MDF-szervezettel. Szabó Bélától és Torma Lajostól, az MDF országos szervezőitől tudtak címeket szerezni. Először Kőszegre írtak, de nem kaptak választ. Végül Filep Mária 1989. július 15-én elküldte felkérő levelét a soproni MDF részére, Magas László címére. Időközben megszerezte Csóka Pál és Őrs Félix telefonszámát, és létrejött a kapcsolat. A soproni MDF azonnal összehívta a tagságát. Többen szkeptikusan szóltak hozzá a vitához, mivel már július második fele volt, a nyári időszak miatt kevés tag tartózkodott Sopronban, és sokan félték, hogy ilyen körülmények között méltó módon már nem lehet megrendezni a Pikniket.

Mivel abban az időben igen jól működött Sopronban a Soproni Ellenzéki Kerekasztal (MDF, SZDSZ, FIDESZ, FKGP), és íratlan szabály volt, hogy minden rendezvényt közösen szerveznek, automatikusan adódott az ötlet, hogy a másik három partnerszervezettel együtt vágjon bele az MDF a munkába. A pártok azonnal csatlakoztak az ötlethez, és megindult a szervezés. 1989. július 31-én már Sopronban találkoztunk Filep Máriával. Másnap, augusztus 1-én Csóka Pál lakásán volt részletekbe menő megbeszélés, amelyen részt vett Soproni Horváth Lajos újságíró is, aki tudósított az eseményről.¹³ Ugyanezen a napon a Határőrség segítségével sikerült egy bejárás során kiválasztani a leendő rendezvény helyét.

Lehetséges helyszín volt a brennbergi labdarúgópálya, a harkai plató és több nyílt terület, főleg Nagycenk és Kópháza térségében. Végül a lebontható

11 Nem volt egyszerű a telefonálás, mivel Filep Mária munkahelyén távolsági hívást nem lehetett kezdeményezni. Leleményesen „lopták” viszont a városi vonalakat oly módon, hogy az egyik munkatárs édesanyját hívták fel, akitől visszahívást kértek. A bejövő városi vonalat csenték el és így beszéltek a Habsburg irodával, majd a későbbiekben Pozsgay Imre titkárságával. A „Habsburg-kapcsolatot” Szabó Lukács hozta létre, aki Habsburg Ottó június 20-i látogatását is megszervezte. Pozsgay Imre titkárának, Sánta Áronnak a nevét és telefonszámát Filep Mária egy dunántúli település tanácselnökétől, Orbán Ottótól tudta meg.

12 Ezen az MDF országos központjában vita alakult ki. Gergely András és Kiss Gy. Csaba az elnevezést nem javasolták, mivel létezik egy „Páneurópa Unio” szervezet is és ebből szerintük még jogi problémák is adódhattak volna. Ennek elkerülése végett lett a név *Páneurópai Piknik* az eredetileg tervezett Páneurópa Piknik helyett, ami így sem aratott osztatlan sikert, de senkinek nem volt jobb ötlete. Az elnevezés nem is lett szerencsés, mivel később tényleg támadtak ebből bonyodalmak.

13 „Páneurópai Piknik Sopron mellett.” Magyar Hírlap, 1989. augusztus 2.

„vasfüggöny” közelsége döntött Sopronpuszta mellet. Erre a területre Bánóczy Géza és Erdélyi Géza hívta fel a figyelmet. Voltak persze viták és nézeteltérések. Debreceni barátaink csalódtak, mert úgy hitték, hogy a „vasfüggöny” pontosan a határon helyezkedik el, ám ott csak vadfogó drótsövény volt. Az Sz-100-as rendszer 500-2000 méterre volt a határtól.¹⁴ Végül sikerült mindenben megegyezni, a feladatok meghatározása és kiosztása is megtörtént.

A soproni főrendezők Magas László (MDF) és Szentkirályi Zsolt (SZDSZ) lettek. Az MDF-es csapat főleg az engedélyek beszerzésére és a határnyitás megszerzésére koncentrált, míg az SZDSZ-es gárda a propaganda és a nyomdai anyagok elkészítése terén jeleskedett. A FIDESZ az egyetemisták nyári vakációja miatt csak háromfős (Ivanics Ferenc, Vigh Szabolcs, Vecsera Ferenc), de szorgalmas csapattal vett részt. Az FKGP frissen alakult, kicsiny szervezete az igen aktív Komlós Andor vezetésével dolgozott. Először is kellett egy jó szlogen. Kettőt is találtunk! A meghívó „*Bontsd és vidd!*” felhívása Rumpf János ötlete volt. A „*Falurombolás helyett Falrombolást!*” felhívás – utalva a romániai falurombolásra és a Berlini Falra – Csóka Pál ideája volt, melynek plakátját Kerekes György dekoratőr készítette el.¹⁵ A furcsa jogi helyzet miatt nem volt egyszerű elintézni, hogy a Piknik résztvevői vágassanak a vasfüggöny drótjából. Azt sem tudtuk, hogy kivel kell tárgyalni, hiszen a rendszert elvileg már lebontották, de a Soproni Állami Gazdaság vadasparkot tervezett Sopronpusztára és az ő kérésükre ezen a szakaszon a határőrök meghagyták a drótkerítést. Horváth Péter, a gazdaság akkori igazgatója nagyvonalúan megengedte a „pár méter” drótkerítés lebontását, amelynek későbbi helyreállítását is megígérték a szervezők. Nagyon segítőkész volt e tekintetben és minden egyéb vonatkozásban is Frankó István ezredes, a soproni Határőrkerület Parancsnoka, akivel az Ellenzéki Kerekasztal már korábban is jó és korrekt kapcsolatot alakított ki. Abban a politikai helyzetben ez ritka volt, és ezért Frankó István sok akkori hatalmasság rosszállását vonta magára.

14 Debreceni barátainknak el kellett fogadniuk, hogy a szalonnasütő tüzek nem a határon lesznek. Azon is vita volt, hogy a rendezvényt csak az eredeti résztvevőkkel kívánták megrendezni. Soproni nyomásra (Kömüves Géza ötlete alapján), országos rendezvényre került sor. A soproniaknak szintén nem tetszett a „páneurópai” elnevezés, de már a sajtóban jól bevezetett néven nem lehetett változtatni.

15 Sajnos, a Piknik utáni nagy eső során az eredeti mű a helyszínen megsemmisült.

határátkelő. Ott egy fából készült kapu volt található, láncsal és lakattal bezárva. A lakatnak már a kulcsa sem volt meg! Az ideiglenes határnyitást mindkét országban kérvényezni kellett az illetékes hatóságoktól. Magyar oldalon ez igen gyorsan ment, köszönhetően Pozsgay Imre hathatós segítségével. Tőle kapta meg Filep Mária az illetékesek neveit és telefonszámait, akik az engedélyt kiadhatták. Végül a Határőrség legmagasabb szintű vezetőivel való egyeztetés alapján megszületett az engedély. A kiválasztott helyen, a régi pozsonyi országúton 1989. augusztus 19-én 15.00–18.00 óráig ideiglenesen megnyílhatott a magyar határ.

Ausztriában viszont semmilyen kapcsolatunk nem volt, a szervezők azt sem tudták, hogy milyen módon kell a határnyitást kérvényezni. Csóka Pál kapta a feladatot, hogy próbáljon valahol Burgenlandban partnert keresni, aki ebben segítene. Délutánonként járta a környező falvakat és városokat, hogy egy szervezetet, politikust vagy bármilyen hivatalos szervet találjon, aki támogatást hajlandó nyújtani. Nyolc nappal a már meghirdetett, de valójában meg nem szervezett határnyitás előtt talált rá Szentmargitbánya akkori polgármesterére, Andreas Waha úrra. Egy utcai szolgálatban lévő rendőr igazította útba, Waha úr ugyanis éppen a margitbányai bornapokat nyitotta meg. A polgármester az ötletet hihetetlennek, a tervet a hátralévő nyolc nap miatt szinte kivihetetlennek tartotta, de látva a kész információs anyagokat, az elkészült németnyelvű plakátokat és szórólapokat, fellelkesedett. Kihhasználva, hogy a bornapok megnyitóján Burgenland politikai vezetőinek jó része jelen volt, meghívta asztalához Csóka Pált. A véletlenül ott tartózkodó tisztségviselők elmondták a teendőket és a maguk részéről megígérték a gyors intézkedéseket.

Tanácsaiknak megfelelően Lőrincz Gábor két német nyelvű kérvényt írt a soproni MDF nevében. Egyet a Burgenlandi Biztonsági Igazgatóság címére augusztus 14-én, egyet pedig az illetékes Vámparancsnokság részére, augusztus 17-én. A hátralévő rövid idő miatt Lőrincz Gábor Horváth Zoltánnal együtt személyesen adta át a kérvényeket, a megfelelő osztrák okmánybélyegekkel együtt. A háttérben Waha úr szakadatlanul telefonált a határnyitás ügyében, hiszen a szolgálati út betartása mellett egyik engedélyt sem lehetett volna kiadni. Így is csak telefonon kapott, szóbeli engedély alapján nyitották ki a határt az osztrák vámőrök, mert az írásos parancs 19-én még nem érkezett meg.¹⁷ Az osztrák és magyar határőrizeti szervek előzetes egyeztetése alapján a határt csak a szervezők által leadott listán szereplő magyar és osztrák személyek léphették volna át. A hivatalos ügyintézés mellett, Waha úr „fellármázta” az egész Fertő vidéket. Csak a Piknik napján látszott meg ennek az eredménye, hiszen a határ 41 év utáni kinyitása olyan

17 Nem is beszélve arról, hogy a soproni MDF postafiókcímére feladott engedélyek „elvesztek”... Ezeket a Piknik tízéves évfordulójára rendezett konferencián Frey és Schandl uraktól másolatban kapták meg a rendezők, napra pontosan tíz év késéssel!

népvándorlásszerű mozgást indított be osztrák oldalról, ami a magyar delegáció átkelését lehetetlenné tette.

A honi propagandagépezet, a kezdetleges lehetőségek és a szervezők kis létszáma ellenére, kiválóan működött. Debrecenben Túri Gábor megszerezte a magyarországi külképviseletek címlistáját, és 25 nagykövetség kapta meg angol nyelvű szöveggel a programot és a szórólapokat, a térképekkel együtt. A Szabad Európa Rádió komoly reklámot adott az eseménynek.¹⁸ Krecz Tibor közbenjárására a Magyar Nemzet is hírt adott a Piknikről.¹⁹ Számolatlanul érkeztek a támogató levelek. A vasfüggöny bontásában való részvételét jelezte a Rákóczi Szövetség, a Komárom Megyei Sprint Futókör, a Széchenyi Társaság, a Keresztény Értelmiségiek Szövetsége, Várdy Huszár Ágnes az egyesült államokbeli Pittsburgh-ből, s még sorolhatnánk. Egymás után jelentkeztek a nyugati TV-társaságok, a SAT1, az ORF, stb. Sopronban az utolsó két-három napban egymásnak adták a kilincset a tévés stábok Magas László lakásán. Mindegyiket ki kellett vinni a határra, mert a 15 órakor uralkodó fényviszonyokra voltak kíváncsiak. Az európai TV-társaságok jelenléte még nem volt meglepő, de amikor egy újjeländi forgatócsoport jelent meg, az már felettébb feltűnő volt. Ugyanúgy, ahogy a mi állami televízióink tűntető érdektelensége és távolmaradása!

A maroknyi szervezőgárda szinte minden percét a piknik számtalan apró – de mégis sok energiát lekötő – ügyének intézése foglalta el.²⁰ Különösen ügyeltek a rendezők arra, hogy a hatóságok előírásainak megfeleljenek. Mindenki tudta, hogy politikai okokra hivatkozva ilyen rendezvényt már nem lehet betiltani. Félő volt azonban, hogy valamilyen hatósági előírás megsértésére hivatkozva, azért még meg lehet tenni.²¹ Debreceni barátaink több csoportban, augusztus 17-én, 18-án, és 19-én reggel érkeztek meg és segítettek a hátralévő munkákban. Az utolsó napon még folyt a favágás és a rőzsegyűjtés, sátrakat állították fel, színpadot ácsoltak, kiépítették a hangosítást, majd Hámori Gábor felállította az útjelző táblákat. Az előkészületek ezzel befejeződtek. Ekkor azonban már a városban tartózkodott számos NDK állampolgár, akik nem véletlenül utaztak Sopronba –, a szervezők azonban vajmi keveset tudtak erről!

18 Filep Mária régi ismerőse, Szekeres László, Magyarországról tudósító riporter révén.

19 „Páneurópai Piknik a »vasfüggöny« helyén.” Magyar Nemzet, 1989. augusztus 9.

20 Rumpf János és családtagjai például szabadságot vettek ki, mert vállalt feladataikkal nem végeztek volna időben!

21 Ilyen buktató volt a KÖJÁL előírás. 1500 főnyi várható vendégsereget jelentettünk be – becslések szerint ennek tízszerese jelent meg –, és erre a tömegre méretezett illemhelyet kellett felállítani. Erre az utolsó pillanatban került sor, Rumpf János és Gazdag Imre közbenjárásával, a VOLÁN Tröszt segítségével.

A „nagy nap” eseményei

A hivatalos program 1989. augusztus 19-én, 14.00 órakor kezdődött, nemzetközi sajtótájékoztatóval, a Lövér Szálló teraszán. Ezen a szervezők részéről Filep Mária, Magas László Mészáros Ferenc, Nagy László, Szentkirályi Zsolt, és, vendégként Szigeti Dezső országgyűlési képviselő vett részt. A tájékoztató magyar, német és angol nyelven folyt. Népes nemzetközi újságíró-gárda figyelte az elhangzottakat. A teljes magyar hírközlés nevében Abinéri Ottó, a „Határőr” újságírója és Soproni Horváth Lajos, a Magyar Hírlap tudósítója jelent meg. Mivel a Pozsgay Imrét képviselő Vass László késve érkezett, továbbá a sok kérdés és a két idegen nyelvre történő fordítás miatt a tájékoztató elhúzódott, a résztvevők a tervezett 15.00 órára nem érkeztek meg a határra. A sajtótájékoztató vége felé járhattunk, amikor 14.57 perckor megtörtént az áttérés.

Az e sorok írója által felvezetett, újságírókat szállító autóbusz 15.30–15.40 körül ért a határra, amelyet mintegy száz méternyire tudtunk csak megközelíteni, mert az Ausztriából érkező várt, és a kukoricásból özönlő nem várt vendégeinktől mozogni sem lehetett! A program szerint, a határra busszal érkező delegáció a határt gyalogosan átlépve Margitbánya főterére ment volna, ahol Andreas Waha polgármester és Csóka Pál készült a delegáció fogadására, a helyi fúvószenekarral. Ezt követően együtt mentünk volna vissza a határra, majd Sopronpusztára, a Piknik helyszínére, ahova a hivatalos programot terveztük. Ez teljesen lehetetlen volt, a határon maga az őskáosz uralkodott. Ekkora tömeget ott egyszerűen nem lehetett irányítani, de erre felkészülni sem lehetett, hiszen senki nem számolt ekkora érdeklődéssel.

A zűrzavart növelte az a váratlan esemény, ami mindent felborított, és amire az akkor legközelebről érintett Bella Árpád alezredes, az ideiglenes határátkelő helyszíni parancsnoka így emlékezik: *„Amikor megérkeztek az osztrák kollégák, Johann Göttl barátommal megbeszéltem a delegációk átléptetésének általunk tervezett rendjét. Beszélgettünk és vártunk. A 15.00 órára tervezett érkezés előtt néhány perccel a mintegy százméteres távolságra belátható útszakaszon feltűnt egy nagy gyalogoscsapat, akikről közelebb érve kiderült, hogy bizony nem delegáció, hanem vélhetően egy NDK-s csoport. Előbük mentem a kapu elé, hamar kiderült, hogy Ausztriába kívánnak távozni. A további kérdésekre már nem adtak lehetőséget, a kapuszárnyakat benyomva gyorsvonatként száguldottak át, óriási felfordulást okozva. Azt kell hogy mondjam, az NDK-s állampolgárok megjelenése annyira volt váratlan, mint amennyire nem. Hiszen a nagy problémánk az volt, hogy a 17-i táviratban jelzett tömeg felbukkan-e a rendezvényen, vagy sem. Ha a határozott cáfolat ellenére mégis ideérkeznek, akkor az öt útlevélezéssel a kiadott módszertani útmutató szerint megállítani, feltartóztatni nem tudjuk őket. Ha ez a tömeg kísérletet tesz, hogy átjusson, akadályoztatása esetén elégedetlenségének, érzelmi feszültségének levezetéséhez könnyen folyamadhat erőszakos cselekményekhez is. Az erőszak*

erőszakot szüül, az pedig pánikot. És mint tudjuk, a pánik kezelhetetlen. Óhatatlanul összeütközik a fegyvertelen és a fegyveres, és mindig a fegyvertelen »húzza a rövidebbet«. Nem véletlenül írja a szakirodalom, hogy tömegmozgások esetén a rendfenntartás a tolerancia, a megértés és a párbeszéd iskolája kell, hogy legyen. Az idő bennünket igazolt, hogy amit tettünk és amit nem, vélhetően itt és most, ezen a helyen találkozunk mindannyiuk egyetértésével. Meg kell jegyezni, nem biztos, hogy ami történt, annak így kellett történnie. Normális körülmények között nem szerencsés, ha egy szabad, demokratikus jogállamban határőr alezredek döntenek, mert akkor nem lenne rend, nem érvényesülne a jog. Természetesen 1989 augusztusában más idők jártak.»²²

Az NDK-beli menekültek az első hullám után csoportosan, vagy családonként, de egyesével is folyamatosan érkeztek a határátkelőhöz. A felfordulásban a magyar határőrök háttal Magyarországra felé kezelték az osztrák útleveleket – a megegyezéstől eltérően. A menekültek a magyar határőröket hátulról kerülgetve – néha majdnem fellökve – özönlöttek át a határon. Az osztrák vendégek, sorukra várva, udvariasan folyosót nyitva engedték a menekülteket Margitbánya irányába. Andreas Waha és Csóka Pál értesülve az eseményekről, a határra sietett. A polgármester látva, hogy mi történt, visszasietett a községbe, és minden panziót, vendéglőt felhívott és szállást, ételt, italt és telefonálási lehetőséget kért a menekültek részére, melynek költségeit a helyi önkormányzat vállalta. Telefonált a bécsi NSZK követségre, és velük egyetértésben buszokat rendelt a német állampolgárok elszállítására. A buszok Bécsbe, majd még aznap este Giessenbe szállították őket, mivel már Magyarországról érvényes NSZK útlevelemmel (!) érkeztek...

A határon a szervezők úgy döntöttek, hogy – történt, ami történt – a program még tovább, és a delegációval ők is útjukat vették Sopronpuszta felé. Ott több szervező a rádióból értesült a hírről, hiszen az óriási területen szinte elveszett az a mintegy harminc ember. Mobiltelefon még nem volt, CB-rádióval nem rendelkezünk, még tábori telefon sem volt. Senki nem fogta fel, hogy itt történelem íródott. A hivatalos program részeként a védnőkök nevében beszélt Walburga von Habsburg és Vass László. A Sorsközösség Tábora résztvevői nyolc nyelven felolvasták a szervezők felhívását, beszélt Konrád György („Gondolatok a határ mentén”), valamint Klaus Lange és Vinzenz von und zu Liechtenstein a Páneurópa Unió nevében. Tőkés László levelét Szabó Lukács olvasta fel, amelyet augusztus elején ő csempészett át a határon. A hivatalos program során a rendezők folyamatosan konzultáltak egymással a pódiumon is, a terepen is. A várható következményekről volt szó. Mivel a külföldi vendégek beszédét kellett fordítanom, az emelvényről nem mozdulhattam el, de minden fejleményről tudtam, mert jöttek fel a hírek, és a színpadon folytatott beszélgetéseket mi továbbítottuk a többieknek. Emlékszem, hogy megkérdeztem Konrád György véleményét arról, hogy börtönbe kerülünk-e,

²² Kurucz Gyula (szerk.): Az első határnyitás. Budapest, 2000., 57-58. p.

nem is a Piknik miatt, hanem úgy általában. Nem járunk-e úgy, mint az '56-osok, vagy a csehek '68-ban, vagy mint Walesáék? Szó szerint emlékszem a mondataira, azt mondta: „*Úgy érzem, hogy ezúttal talán van esélyünk arra, hogy esetleg valódi változások jönnek és lehet, hogy a börtönt megússzuk!*” Egy beszéd alatt, amelyet nem kellett fordítanom, megkérdezte tőlem a „Die Welt” tudósítója Carl-Gustaf Ströhm, hogy mi lesz Magyarországon? Azt válaszoltam, hogy egy-két éven belül kiderül, vagy kormányra kerülünk vagy börtönbe! Ez nagyon tetszett neki, máig emlegeti.²³ Persze olyan nyugodt nem voltam, ahogy ezt neki mutattam.

Senki nem tudta, mi lesz a határon történetek folytatása. Mindenesetre a Határőrség magas rangú illetékese még aznap délután közölte Magas Lászlóval, hogy: „*Nem erről volt szó, ennek biztos lesz még folytatása!*” – bízattva ezzel mindannyiunkat. Aki viszont tényleg megnyugtatót bennünket, az Vass László volt, aki nem vesztette el lélekjelenlétét. Pedig a rendezvényen, mint Pozsgay Imre államminiszter titkárságának vezetője, miniszterhelyettesi rangban a legmagasabb köztisztviselőként vett részt. Azonnal konzultált a határőrökkel és biztosított arról, hogy minden későbbi megtorlástól megvédjenek minket. Megadta Pozsgay Imre titkos számát, saját névjegyet is szétosztotta, sőt röviden beszédében is utalt a határon történetekre.

Ezzel a rendezvény az eredeti program szerint folyt tovább, Vass László részvételével, aki szinte cinkosságot vállalt velünk. A népünnepély több ezer vendége, füttyülve a háttérben folyó vitákra – melyekről nem is nagyon vett tudomást – jókedvűen piknikezett. Főzték a gulyást, sütötték a kolbászt, szalonnát, volt sör, fröccs, minden, amit szem-száj megkívánhat, miközben kilométer hosszan bontották a drótot, komolyan véve „Bontsd és vidd” jelszavunkat. Egészen addig, míg le nem szakadt az ég. A Pikniket, ami valószínűleg hajnalig eltartott volna, az égi karhatalom, a mennydörgés és a sűrű zápor verte szét. Gyorsan kocsiba szálltam és hazaindultam. Akkor vettem észre, hogy a kőhidai fegyházig vezető úton elhagyott DDR felségjelű Trabantok és Wartburgok tömege parkolt. Ezekért a tulajdonosaik már nem jöttek vissza.

Utóregések

Másnap a Lövér Szállóban ebéden találkoztak a vendégek és a szervezők. Itt fogalmazódott meg először, ifj. Fasang Árpád részéről, hogy „...*augusztus 19-én Sopronpusztán történelmet írtak.*” A következményekkel azonban senki nem volt tisztában. Talán a Határőrség tisztje többet tudott, aki mellé taktikai okokból ültem, hogy kikérdezhessem. Arra a kérdésemre, hogy mi lesz velük, azt válaszolta, hogy „...*majd telexen Budapestről kapunk egy fadugós fegyelmet, amit eldugunk egy fiókban!*” Megtudtam, hogy a fadugós fegyelmi olyan, ami van, de nincs, mint

²³ Kurucz i.m., 144. p.

a fadugós gyakorló gránát. Az is van, de az sem robban! A délután késve érkező Adam Michnik is érezte, hogy nagy dolog történt. Sajnálta, hogy nem előző nap jött és addig nem tágitott, amíg ereklyeként Rumpf Jánosné piknikes trikóját el nem kunyerálta!

A nyugati sajtó ontotta a híreket, a helyszínen meg sem jelent magyar sajtó másodkézből tudósított. Nevetséges, de a Népszabadság bonni tudósítójára hivatkozva írt a Piknikről. A lap augusztus 21-én, harmadik oldalán, összeállításban számolt be a történetekről. A terjedelem kétharmadát a bonni tudósító töltötte ki: „...*helyszíni nyugatnémet beszámolók szerint a Páneurópai Piknik elnevezésű találkozó alkalmából szombaton Sopron mellett megnyitották a határ egy szakaszát, hogy a rendezvényre érkező osztrák és más vendégeket zavartalanul fogadni tudják. Ezt használta ki több száz, a helyszínen várakozó NDK-állampolgár...*”²⁴ A győri TV-híradó stábja, mint abban az évben általában minden ellenzéki megmozdulásról, erről is lekésett. Négy óra után estek be, öt perc alatt felvettek pár képet és távoztak. A TV-híradóban csak egy villanásra lehetett a tömeget látni, valamint egy halk mondatot hallani Walburga von Habsburg beszédéből. Nem volt túl informatív a tudósítás.

Voltak azonban ellenkező tapasztalataink is. A sajtó segítségével sikerült felhívni a figyelmet érdekes eseményekre a Piknik után. Pár nappal augusztus 19. után, a nagycenki elágazásnál a határőrök – fegyveres munkásőröket is bevonva – visszafordították a DDR felségjelű autókat. Kópháza térségében aludni nem lehetett éjjel a puskaropogástól. Pozsgay Imre K-telefonszámát ekkor hasznosítottuk. Az ő segítségével sikerült a Panoráma stábját Kalmár György vezetésével Sopronba csábítani, akik 24 perces, hiteles tudósítást adtak le a televízióban a Sopron környéki állapotokról. Feltehetőleg ennek hatására, a munkásőröket visszahívták. Korrekt híradást olvashattunk a Magyar Hírlapban²⁵, a Soproni Hírlapban²⁶, az Ötlet '89-ben.²⁷ De mi folyhatott a háttérben?

Mi történt a kulisszák mögött?

Erre sajnos még nem tudjuk a választ. Pedig ennek tisztázására rendezett konferenciát a „Páneurópai Piknik '89 Alapítvány”, a tizedik évfordulón, a Pannonia Med Hotelben, 1999. augusztus 18-19-én.²⁸ A konferencia mottójául Thomas Sowell idézetet választottunk: „A teljes igazságot kétféleképpen lehet elmondani.

24 Kurucz i.m., 182. p.

25 „NDK-polgárok áttörése a páneurópai pikniken.” Magyar Hírlap, 1989. augusztus 21.

26 „Valljanak a képek”; „Véletlen szemtanú.”; „A szabadság ára.” Soproni Hírlap, 1989. augusztus 25.

27 „Határtalan vesszőfutás.” Ötlet '89, 1989. augusztus 31.

28 „Az első határnyitás”. Szerkesztette: Kurucz Gyula, Kortárs Kiadó, Budapest, 2000. ; Uő.: „Das Tor zur deutschen Einheit” – Grenzdurchbruch Sopron 19. August 1989. Editon q, Berlin, 2000.

Névtelenül, vagy utólag.” Ennek ellenére nem derült ki egyértelműen, hogy milyen mértékben volt nemzetközi egyeztetés akár keleti, akár nyugati irányban. Ismert volt-e a németek áttörési szándéka a magyar hatóságok előtt? Mi lett volna, ha megbomlik az egyensúly a hatalomban az ortodox kommunista szárny javára? Mi lett volna, ha a Gorbacsov elleni puccs két évvel korábban, 1989 augusztusában következik be? Lehetne a kérdéseket tovább sorolni, mert gyakran ellentmondó válaszokat kapunk az akkori illetékesektől. Hallottuk, hogy Németh Miklós 1989 tavaszán „virágnyelven” Moszkvában Gorbacsovval megbeszélte a tervezett magyarországi változásokat.

Az is elhangzott, hogy a politikai vezetés tudatosan támogatta Pozsgay Imrét és a Pikniket, amely számukra teszt volt. Kíváncsiak voltak arra, hogy milyen módon reagál Berlin, Prága, Bukarest és Moszkva?²⁹ De mi lett volna a szervezőkkel, ha a „baráti országok” nem megfelelően reagáltak volna? Ha teszt volt, miért éppen Bella Árpádnak felejtettek el szólni, pedig egyedül az ő katonáinál volt éles lőszer? Ha lőnek, akkor most „...nem emlékhely, hanem kegyhely lenne a határon” (idézet Bella Árpádtól), nem Magyarország dicsőségére, hanem szégyenére. A legmagasabb rangú soproni parancsnok szerint „...nem ez volt megbeszélve”. Tehát ő nem örült az áttörésnek, nyilván inkább megakadályozta volna. Főnökei is így gondolkozhattak? Valószínűleg, mert karhatalmi század volt készenlétben fegyverhasználat, gumibot és egyéb technikák alkalmazására készen.³⁰ Viszont ezzel egyidejűleg az országos parancsnok kiadta, hogy egy kilométeres körzetben nem tartózkodhat egyenruhás katona, mivel ez egy civil rendezvény.³¹ Így nehéz tiltott határátlépést megghiúsítani!

Ha a Piknik teszt volt és nem volt reakció az előbb említett fővárosokból, akkor miért kellett lövöldözni? Miért kellett meghalnia Kurt-Werner Schulz-nak?³² Miért kerülhetett sor a „kópházi és a sopronpusztai csatára”, augusztus 23-án? Ki mozgósította a Munkásőrséget? Helyi túlkapás volt ez, vagy a központi hatalmi harc eleme? Vagy csak Honeckert kellett nyugtatgatni? Hiszen figyelt itt mindenki mindent. A Stasi berlini delegációja július végén szemlét tartott a Piknik szóba jöhető helyszíneinek térségében. Igaz, ezt csak tíz év után tudtuk meg. Ha minden a tervezett szerint zajlott a határon augusztus 19-e délutánján, miért indult eljárás Bella Árpád ellen? Ha az eljárás elindult, miért nem fejezték be? Még mindig tart? Mintha a központi akarat nem mindig jutott volna el a címzettekhez. Óvatosságból nem adhatták írásba, vagy útközben elkallódtak az utasítások? Vagy

29 Kurucz i.m., 68-74. p.

30 BM Határőrség 11. Kerület Parancsnokának 034/1989. sz. Intézkedési terve a „Páneurópai Piknik” rendezvény határőrizeti és biztosítási feladataira., Sopron, 1989. augusztus 16.; Páneurópai Piknik '89 Alapítvány Archívuma, Sopron. [a továbbiakban:PPAA]

31 Kurucz i.m., 167. p.

32 „Halál a magyar-osztrák határon.” Magyar Hírlap, 1989. augusztus 23.

csak arról volt szó, hogy a bizonytalan szituációban a középkezdők is óvatosságból kettős életet éltek? Persze mit lehetett tőlük várni akkor, amikor a szóbeli és így nyomot nem hagyó utasítások ellentétben voltak a korábban kiadott, de még érvényben lévő parancsokkal?

Pedig a magyar kormánynek határozott elképzelései voltak a menekültkérdéssel kapcsolatban, már a Piknik előtt. Alexander Arnot, az NSZK nagykövete 1989. augusztus 4-én találkozót kért Horváth István belügyminisztertől, ahol tájékoztatást kért a magyar fél szándékairól.³³ Itt a belügyminiszter írásos választ ígért, amelyet Pallagi miniszterhelyettes készített és juttatott el a nagykövetnek még a Piknik előtt.³⁴ Ez konkrét időpontokat tartalmaz a menekültstátusz elbírálási lehetőségéről. A Genfi Menekültügyi Egyezmény értelmében 1989. október elején állították volna fel a befogadó állomásokat. Ehhez szükséges volt még a vonatkozó nemzetközi szerződések felülvizsgálata is. Azt azért a válasz megjegyzi, hogy „... hazánk nem kíván a kelet-európai menekültek kivezető csatornájává lenni.”

Időközben a legfőbb ügyész helyettese 1989. augusztus 8-án átiratában iránymutatást adott a megyei ügyészeknek, hogy a határon elfogott menekültek esetében, ha a „bűncselekményt” nyomós ok miatt követték el, akkor a nyomozást megrovás alkalmazásával meg kell tagadni. A már megkezdett nyomozásokat meg kell szüntetni.³⁵ A „nyomós ok” egyébként kiváló kibúvó! Két nappal később a Legfőbb Ügyészség Államellenes Ügyek Osztálya ezzel kapcsolatban szintén átiratot intézett a megyékhez, melyben közlik, hogy az iránymutatásban foglaltakkal a Belügyminisztérium és a Külügyminisztérium is egyetért, valamint azt, hogy a genfi Menekültügyi Egyezmény kihirdetésére előreláthatólag október 1-én kerül sor.³⁶ Akkortól lép teljes hatályba a menekültek jogállásáról szóló jogszabály. A ki- és bevándorlásról, valamint az útlevelelről szóló törvények a tervek szerint 1990. január 1. napján léptek volna életbe.

Több irányú nyomás nehezedett a kormányra. Kevesen tudják, hogy augusztus utolsó napjaiban Lezsák Sándor – teljes titoktartást kérve – Sopronban járt Magas Lászlónál. Alakulóban volt egy terv a német menekültek tömeges Sopronba szállításáról, és Lezsák alkalmas helyszín keresésében kért segítséget. Nyilvánvalóan erre az akcióra reagált Horváth István belügyminiszter a Magyar Nemzetben szeptember 5-én.³⁷ Autóbusszal történő szállításhoz a brennbergi futballpályát és a fertőrákosi kőfejtő parkolóját, a vonattal történő szállításhoz a kópházi vasútállomást választották ki. Ezekről a helyektől a határ csupán néhány száz méternyire van. Végül erre az akcióra nem került sor, de nyilván az ilyen tervek is siettették a

33 Belügyminiszteri feljegyzés, 1989. augusztus 4., I-a-849/89; PPAA

34 A Belügyminisztérium Közleménye, 1989. augusztus 10.; PPAA

35 A legfőbb ügyész helyettesének átirata, 1989. augusztus 8., Ig. 338/1989.; PPAA

36 Legfőbb Ügyészség Államellenes Ügyek Osztálya átirata, 1989. augusztus 10., Ig. 338/1989; PPAA

37 „Nem engedhetünk titkos akciókat.” Magyar Nemzet, 1989. szeptember 5.

kormány döntését, ahogy a Piknik maga is. Nehéz eldönteni, hogy a Piknik és az 1989. szeptember 11-i kormánydöntés között eltelt idő sok, vagy kevés? Bár utólag mindenki nagyon okos és visszamenőleg rendkívül informált. Ennek ellenére jó lenne tudni, hogy valójában ki mit tudott? Tudott-e egyáltalán valaki valami biztosat? Ki milyen utasításokat kapott és honnan? Kit honnan biztattak és mivel? Gyanítom, hogy a történelmünkéből ismert típusú tanácsokat kapta mindenki, János esztergomi érsekkel szólván: „*A királynét meggyilkolni nem kell félnetek jó lesz ha mind beléegyeznek én nem ellenzem.*” Bizonyos szint alatt, csak ilyen értelmű információkat lehetett kapni. De hol volt a szint, amely felett mindenről tudtak? Hány forgatókönyv volt? Nekünk csak egy. A kormánynek valószínűleg több is, mindegyik a rájuk nézve kedvezőnek remélt végkifejletek lehetőségével! Félő, hogy a válaszokat hosszú évek elteltével kaphatjuk meg, hiszen a még egyáltalán fellelhető dokumentumokat zárolták. Ezekről a zárolt anyagoktól nem szenzációt várok, nem terhelő bizonyítékokat valakikre nézve. Csupán a tényeket, hogy okuljunk belőle mi is, de főleg az utánunk következő generációk. Nem célja senkinek, hogy a tények birtokában az érdemháborút gerjessze, szembeállítsa az akkori politikusokat a szervezőkkel, katonákkal, vagy egymással. Ez nem lehet cél, hiszen 1989 nyara egy olyan ritka s ezért igen értékes pillanata volt a magyar történelemnek, amikor egy ügyben – legalább tetteiben, ha gondolataiban nem is teljesen –, együttműködött a politikai vezetés, a karhatalom és az ellenzék. Ráadásul nagyrészt mások, a németek érdekében.

A Páneurópai Piknik és a szeptember 11-i kormánydöntés nélkül is átrajzolódott volna Európa térképe. Lehet, hogy később, talán másképp, esetleg véresebben! Örüljünk együtt annak, hogy „gyanútlan felforgatóként” bár, de mi is részesei voltunk az átalakulás egy fontos epizódjának. Jó lenne azonban ismerni a valódi mozgatórugókat, a színpalak mögött történeteket. Ha majdan az archívumok megnyílnak, az akkori történészek eldönthetik, hogy egy ügyesen felépített „bizánci” megoldásról volt szó, vagy magyaros „kontármunkáról”. Lehet, hogy az igazság a kettő között van?

Das Paneuropäische Picknick und die Grenzöffnung am 11. September 1989

László Nagy

Einführung

Die Geschichte des Paneuropäischen Picknicks von der Idee bis zur Verwirklichung ist sehr lehrreich. Die Zusammenhänge, die Ereignisse und das Gewicht der Folgen kann man tatsächlich nur dann verstehen, wenn man die Zeit und die Zusammenhänge der damaligen Politik wiederaufleben lässt, die heute für viele schon langsam in Vergessenheit geraten sind. Es lohnt sich, auch die Geschichte des „Eisernen Vorhanges“ kurz zu streifen.

Vorgeschichte

Die 246 km lange, sogenannte Sicherungsanlage vom Typ „SZ-100“ – der „Eiserne Vorhang“ – wurde aufgrund einer Entscheidung des Politkomitees der Ungarischen Sozialistischen Arbeiterpartei (MSZMP) vom 11. Mai 1965 in den Jahren zwischen 1965 und 1971 errichtet.³⁸ Dadurch wurde das schon 1949 direkt an der österreichischen Grenze gebaute und mit Minenfeldern versehene Stacheldrahtsystem ersetzt. János Székely, Landes-Kommandant der Grenzwa- che, wies 1987 in einem für das Innenministerium erstellten Bericht auf zahlreiche Probleme des Systems hin.³⁹ Neben den immer häufiger auftretenden technischen Problemen erwähnte er auch jenen grotesken Umstand, dass der Nachschub an rostfreiem Draht nur durch Westimporte sichergestellt werden konnte, weil nämlich die Sowjetunion die weitere Produktion des errichteten Systems eingestellt hatte. Das aber bedurfte einer bedeutenden Menge an Devisen. Innenminister István Horváth teilte 1988 in einem Interview mit, dass „... an bestimmten Stellen der Staatsgrenze noch das Zubehör und die Anlagen aus alten Zeiten vorhanden sind“ und wies darauf hin, dass es an der Zeit sei, die technische Grenzabriegelung

38 Andreas S. Schmidt-Schweizer, Die Öffnung der ungarischen Westgrenze für die DDR-Bürger im Sommer 1989, in: Südosteuropa Mitteilungen 37, 1997/1, S. 34.

39 „Bericht über den technischen Zustand und die Erfahrungen im Einsatz der am westlichen Grenzabschnitt gebauten elektrischen Sicherungsanlagen“, 5. Oktober 1987, Landeskommantur der Grenzwa- che, Reg. Nr. 0022/43/1987, S. 3.

abzubauen.⁴⁰ Staatsminister Imre Pozsgay, Mitglied des Politkomitees der MSZMP, erklärte am 26. Oktober 1988 in Győr: „Die elektrischen Sicherungsanlagen sind moralisch, technisch und politisch veraltet.“⁴¹

Am 24. November 1988 löste Miklós Németh den Ministerpräsidenten Károly Grosz in seinem Amt ab. Innenminister István Horváth erstellte zum Jahreswechsel 1988/89 für das Politkomitee der MSZMP einen Bericht, der den Abbau der Sicherheitsanlagen anpeilte.⁴² Das Politkomitee erteilte dem Bericht am 28. Februar 1989 seine Zustimmung.⁴³ Die Landeskommandantur der Grenzwaache erstellte am 9. März 1989 einen „Aufgabenplan“ für den Abriss; die Probe dazu fand am 18. April 1989 während einer streng geheimen Übung statt.⁴⁴ Der offizielle Beginn des Abrisses wurde am 2. Mai 1989 auf einer internationalen Pressekonferenz in Hegyeshalom vor zweihundert in- und ausländischen Journalisten kundgetan.⁴⁵ An diesem Tag wurden die elektrischen Meldeanlagen für immer abgeschaltet. Die Außenminister Alois Mock und Gyula Horn zerschnitten den „Eisernen Vorhang“ am 27. Juni 1989 demonstrativ, in feierlichem Rahmen. Zu diesem Zeitpunkt war der Abriss schon in großem Tempo vorangeschritten.⁴⁶ Als Frist für die Beendigung der Arbeiten wurde der 1. Januar 1991 gesetzt. Gleichzeitig begannen die rumänischen Behörden am 21. Juni 1989 mit dem Bau eines Stacheldrahtzaunes an der rumänisch-ungarischen Grenze, und am Grenzstreifen wuchs die Zahl der von den Grenzsoldaten erschossenen Flüchtlinge!

Zehn Jahre danach erscheint der Abriss des „Eisernen Vorhanges“ als ein überaus idyllisches politisches Ereignis, was aber so nicht zutrifft. Tatsache ist, dass einige Aufgeklärte in der höchsten politischen Führung – oder besser: einige real denkende Personen – versuchten, in Richtung Westeuropa Politik zu machen und Vorbereitungen auf die zu erwartende Umorientierung zu treffen, was aber nicht bedeutete, dass diese Politiker – was die Zukunft betraf – unwiderrufbar

40 Népszabadság, 6. August 1988, S. 5.

41 Határőr, 4. November 1988, S. 5; Imre Pozsgay, Politikerkarriere im Parteienstaat und während der Wende, Budapest 1993, S. 84–85.

42 „Bericht über die langfristigen Aufgaben der Grenzbewachung an das Politkomitee der MSZMP, Februar 1989“, Magyar Országos Levéltár – Landesarchiv (im Weiteren: OL) 288.f.5/1054, S. 90-116.

43 „Protokoll über die Sitzung des Politkomitees vom 28. Februar 1989“, OL, 2888.f.5/1054, S. 5-6.

44 „Aufgabenplan für die Auflösung des Grenzstreifens, die Erarbeitung eines neuen Grenzbewachungssystems“, 9. März 1989, 076/4/1989, sowie: Népszabadság, 26. April 1994, S. 13.

45 Dr. Zsiga Tibor, „Der eiserne Vorhang“ und seine Zeit, Budapest 1999, S. 76.

46 „Magyar Dokumentáció – Ungarische Dokumentation“, hg. v. MIT, Budapest, Jahrgang XXI., Juni 1989, S. 315.

die damaligen politischen Abläufe beherrschen konnten. Der sogenannte „Reformflügel“ war innerhalb der MSZMP nämlich wahrscheinlich in der Minderheit. Nur die internationale politische Situation, die Person und Politik Michail Gorbatschows, die Aktivität der politischen Gegner und der steigende Druck der Gesellschaft verhinderten es, dass die Reformer das Schicksal von Imre Nagy, Alexander Dubcek oder Lech Walesa erlitten.

Wir sollten nicht vergessen, dass zwar die mündlich getätigten Äußerungen eindeutig günstige Veränderungen suggerierten, dass aber – wir schrieben 1989 – die Gewerkschaften des vergangenen Systems noch organisatorisch unberührt waren, wie unter anderem die Abteilung III/III und die Arbeitermiliz, und auch die alten Gesetze nach wie vor gültig waren.

Theoretisch wäre jede Tätigkeit der sich damals formierenden, außergesetzlichen Opposition strafbar gewesen. Das traf auch auf die Organisation des Paneuropäischen Picknicks zu, die man auch als „Hilfeleistung zum verbotenen Grenzübertritt“ hätte bewerten können. Oder denken wir nur daran, welchen Skandal die Äußerung von Imre Pozsgay hervorrief, man müsste die Ereignisse von 1956 als Volksaufstand bewerten. Man sollte auch nicht vergessen, für wie viele Menschen die Wende ein „Alptraum“ darstellte, da sie sich vor Retorsionen fürchteten, bzw. wie viele Menschen meinten, dass sie damit ihre Position, ihre Macht und ihre Privilegien verlieren würden. Richtig ist aber auch, dass man trotz der unglaublichen Unsicherheit und trotz der Wende der politischen Lage, in dieser bis zum Bersten angespannten politischen Situation, darauf hoffen konnte, dass jetzt in Osteuropa die Möglichkeit zu einer wirklich grundlegenden und endgültigen Umgestaltung der Politik gegeben war.

Die Geburt der Idee

In dieser undurchsichtigen, nicht durchschaubaren, noch vor der „Kristallisierung“ stehenden angespannten Lage wurde die Idee des Paneuropäischen Picknicks geboren. Ereignisse, bei denen eine Idee personengebunden ist, sind selten. Das Paneuropäische Picknick ist ein solches Ereignis. Ferenc Mészáros, damals in Debrecen zu Hause, heute wohnhaft in Sopron, hatte diesen Gedanken am 20. Juni 1989 in Debrecen, auf einem Empfang nach einem Vortrag von Otto Habsburg in Debrecen. Bei Tisch wurde mit Habsburg darüber gesprochen, dass trotz aller günstigen Aussichten die Berliner Mauer unangetastet stehe, ebenso wie der Eiserne Vorhang an der innerdeutschen Grenze und auch an der Westgrenze der Tschechoslowakei.

Ferenc Mészáros war der Meinung, dass sie ihr Gespräch an der ungarischen Grenze zu Österreich weiterführen sollten, wo sie an der tatsächlichen Grenzlinie im Rahmen eines Picknicks bei einem Lagerfeuer Speck braten wollten, und zwar dergestalt, dass ein Teil der Gäste in Österreich, der andere Teil in Ungarn

sitzen und somit die Unterschiedlichkeit der an den Westgrenzen einzelner osteuropäischer Länder herrschenden Zustände demonstriert werden sollte. Man erheiterte sich an diesem Gedanken und ging zu einem anderen Thema über.

Am 30. Juni 1989 brachte Ferenc Mészáros seinen Plan auf einer Vorstandssitzung des Ungarischen Demokratischen Forums (MDF) in Sopron erneut ins Gespräch. Er wurde nur von Mária Filep ernst genommen. Da Mária Filep der Meinung war, dass sich einige Mitglieder der Opposition und die eines ehemaligen Herrschergeschlechtes nicht einfach so an der Grenze treffen können, erweiterte sie den Kreis, es kamen die Teilnehmer am von ihr organisierten „Lager der Schicksalsgenossen“ hinzu.⁴⁷ Ihrer Absicht zufolge hätte das Paneuropäische Picknick die Abschlussveranstaltung des Lagers sein sollen. Mária Filep legte bereits auf der folgenden Vorstandssitzung des MDF Pläne mit dem Titel „Picknick am Eisernen Vorhang“ vor. Zeitpunkt sollte der 20. August, Ort der Grenzübergang Fertőrákos sein. Als Schirmherren für die Veranstaltung schlug sie Imre Pozsgay und Otto Habsburg vor. Als Teilnehmer benannte sie das „Lager der Schicksalsgenossen“, die Komitatsorganisation des MDF, den Landesvorstand des MDF, den Bund Junger Demokraten (FIDESZ), den Bund Freier Demokraten (SZDSZ), den TDDSZ und den Verband Ungarischer Pfadfinder.

Die Idee gefiel allein nur Ferenc Mészáros. Alle anderen hielten sie aus Geld- und Zeitmangel, des Weiteren wegen der großen Entfernungen, für unausführbar. Schließlich stimmte man dem aber trotzdem zu; Mária Filep und Ferenc Mészáros begannen mit der Arbeit, in die sie auch den Landes-Klubrat mit einbezogen.

Die Organisation

Als erste und schwierigste Aufgabe stellte sich die Kontaktaufnahme mit den beiden Schirmherren dar.⁴⁸ Imre Pozsgay ließ im Zusammenhang mit dem Plan sofort sein Wohlwollen wissen und am 10. Juli stimmte man sich telefonisch

47 Mitglieder dieses in Martonvásár stattfindenden „Lagers“ waren junge Leute von Estland bis Jugoslawien, die sich mit den ihren Ländern bevorstehenden Schicksalsfragen beschäftigten. Hilfreich waren dabei Vortragende wie Géza Szócs, Gusztáv Molnár, Lubovil Feldek, Denek Silhon, Krzysztof Sliwinski und andere.

48 Das Telefonieren war nicht einfach, da Mária Filep vom Arbeitsplatz aus keine Ferngespräche führen konnte. Man war erfinderisch und „stahl“ die aus der Stadt eingehenden Anrufe, indem man die Mutter eines Mitarbeiters anrief und sie dann um Rückruf bat. Die hereinkommende Leitung wurde genutzt und so konnte man mit dem Habsburg-Büro, später mit dem Sekretariat von Imre Pozsgay sprechen. Den „Habsburg Kontakt“ schaltete Lukács Szabó, der den Besuch von Otto Habsburg am 20. Juni organisierte. Die Telefonnummer von Áron Sánta, Sekretär von Imre Pozsgay, erfuhr Mária Filep vom Ratsvorsitzenden einer transdanubischen Gemeinde, von Ottó Orbán.

auch schon mit Otto Habsburg ab. Am folgenden Tag, dem 11. Juli, erging ein Schreiben an die persönliche Sekretärin der Familie Habsburg, Erzsébet Gelsey, nach Wien. Zwischenzeitlich änderte sich der Zeitpunkt für die Veranstaltung; diese sollte nun am 19. August 1989 stattfinden, um eine Überlappung mit dem Staatsfeiertag zu vermeiden, und man gab der Veranstaltung endgültig den Namen Paneuropäisches Picknick.⁴⁹

Als die zustimmende Antwort der Schirmherren vorlag, versuchte man mit voller Kraft den Kontakt mit einer der MDF-Organisationen an der Grenze aufzunehmen. Von Béla Szabó und Lajos Torma, den Landesorganisatoren des MDF, erhielt man die Adressen. Zuerst schrieb man nach Kőszeg, erhielt aber keine Antwort. Schließlich sandte Mária Filep das Schreiben am 15. Juli 1989 an das MDF Sopron, an László Magas. Mittlerweile hatte man auch die Telefonnummern von Pál Csóka und Felix Örs besorgt und den Kontakt hergestellt. Das MDF Sopron berief sofort eine Mitgliederversammlung ein. Mehrere Mitglieder äußerten sich skeptisch, da schon die zweite Julihälfte angebrochen war und sich wegen der Urlaubszeit nur wenige Mitglieder in Sopron aufhielten. Viele waren deshalb besorgt, dass sich unter solchen Umständen das Picknick nicht auf würdige Weise veranstalten ließe.

Da zu diesem Zeitpunkt der Runde Tisch der Opposition in Sopron (MDF, SZDSZ, FIDESZ, Unabhängige Partei der Kleinen Landwirte (FKGP) wirklich gut funktionierte und es ein ungeschriebenes Gesetz war, dass alle Veranstaltungen gemeinsam organisiert wurden, ergab sich automatisch die Idee, dass sich das MDF mit den drei anderen Partnerorganisationen zusammen an die Arbeit machte. Die Parteien schlossen sich der Idee sofort an und man begann mit der Organisation. Schon am 31. Juli 1989 traf man sich mit Mária Filep in Sopron. Am folgenden Tag, dem 1. August 1989, gab es in der Wohnung von Pál Csóka eine ins Detail gehende Besprechung, an welcher der Zeitungsreporter Soproni Horváth Lajos teilnahm, der über das Ereignis berichtete.⁵⁰ An diesem Tag konnte mit Hilfe der Grenzwaache im Rahmen einer Begehung der Ort für die Veranstaltung ausgewählt werden.

Mögliche Veranstaltungsorte wären der Fußballplatz in Brennbergbánya, das Plateau in Harka bzw. andere offene Flächen, hauptsächlich im Raum Nagycenk

49 Darüber gab es Streit in der Landeszentrale des MDF. Die Bezeichnung wurde von András Gergely und Csaba Gy. Kiss nicht empfohlen, da es eine Organisation mit Namen „Paneuropa Union“ gäbe und nach ihrer Meinung sich daraus noch rechtliche Probleme ergeben könnten. Um das zu vermeiden, wurde aus dem ursprünglich geplanten „Paneuropa Picknick“ das „Paneuropäische Picknick“. Aber auch dies fand nicht restlose Zustimmung, jedoch hatte niemand eine bessere Idee. Die Bezeichnung war tatsächlich nicht glücklich gewählt, später resultierten daraus Komplikationen.

50 „Paneuropäisches Picknick bei Sopron“, in: Magyar Hírlap, 2. August 1989.

und Kópháza gewesen. Schließlich entschied man sich wegen der Nähe zum abzubauenen Eisernen Vorhang für Sopronpuszta. Auf diesen Standort machten Géza Bánóczy und Géza Erdélyi aufmerksam. Natürlich gab es Diskussionen und Meinungsverschiedenheiten. Unsere Debrecener Freunde waren enttäuscht, dachten sie doch, dass sich der „Eiserne Vorhang“ genau auf der Grenzlinie befände, aber dort gab es nur einen Drahtzaun wegen des Wildwechsels. Die Anlage mit der

Aufruf der Organisatoren

PANEUROPÄISCHES PICKNICK in SOPRON

am Ort des

„Eisernen Vorhangs“!

am 19. Aug. 1989 von 15⁰⁰ Uhr

dr. Otto Habsburg
Mitorganisator der Szeged-Veranstaltung

Jmre Pozsgay
Mitorganisator

Programm:

15.00 - 16.30: **„BAVE AB UND NIMM MIT!“**
Die Teilnehmer dürfen sich selbst an Orten des „Eisernen Vorhangs“ treffen, um den dort herrschenden verbotenen Status abzuklären!

16.30 bis 18.00: **„BAVE AB UND NIMM MIT!“**
Bietet Hilfe und warme Getränke an Ort und Stelle!

sehr fleißigen Gruppe – teil. Die frisch gegründete, winzige Organisation der FKGP arbeitete unter Leitung des sehr aktiven Andor Komlós. Zuerst wurde ein

Bezeichnung SZ-100 befand sich 500–2.000 Meter von der Grenze entfernt.⁵¹ Schließlich gelang es, sich in allen Fragen zu einigen und auch die Aufgaben konnten festgelegt und verteilt werden.

Die Hauptorganisatoren in Sopron waren László Magas (MDF) und Zsolt Szentkirályi (SZDSZ). Die MDF-Mannschaft konzentrierte sich vor allem auf die Beschaffung der Genehmigungen und die Organisation der Grenzöffnung, während sich die Garde des SZDSZ um die Fertigstellung des Propaganda- und Druckereimaterials kümmerte. Der FIDESZ nahm wegen der Sommerferien der Studenten nur mit einer Drei-Personen-Gruppe (Ferenc Ivanics, Szabolcs Vigh, Ferenc Vecsera) – einer kleinen, aber

51 Unsere Debrecener Freunde mußten akzeptieren, daß die Feuer zum Speckbraten nicht an der Grenze angezündet würden. Es gab auch Streit darüber, dass die Veranstaltung nur mit den ursprünglichen Teilnehmern durchgeführt werden sollte. Auf Druck der Soproner Seite (einer Idee von Géza Kőműves) gab es dann die Landesveranstaltung. Auch den Sopronern gefiel die Bezeichnung „Paneuropäisch“ nicht, aber an dem in der Presse schon gut eingeführten Namen ließ sich nichts mehr ändern.

guter Slogan benötigt. Zwei fand man! Der Aufruf aus der Einladung „*Baue ab und nimm' mit!*“ war die Idee von János Rumpf. Der Aufruf „*Statt Dorfzerstörung Mauerabbruch!*“ – mit Beziehung zur Zerstörung rumänischer Dörfer und zur Beseitigung der Berliner Mauer – stammte von Pál Csóka. Das Plakat hierzu entwarf der Dekorateur György Kerekes.⁵²

Wegen der nicht eindeutigen rechtlichen Situation war es nicht einfach zu bewerkstelligen, daß die Teilnehmer des Picknicks sich ein Stück Draht aus dem „Eisernen Vorhang“ würden abschneiden können. Wir wußten nicht einmal, mit wem wir diesbezüglich verhandeln sollten, war doch die Anlage rein theoretisch schon abgebaut. Das Staatsgut Sopron jedoch plante für Sopronpuszta einen Wildpark und auf dessen Ersuchen beließ die Grenzwahe in diesem Abschnitt den Drahtzaun. Péter Horváth, damaliger Direktor des Staatsgutes, erlaubte großzügiger Weise den Abbruch der „paar Meter“ Drahtzaun, die spätere Wiederherstellung wurde von den Organisatoren versprochen. Was dies betrifft und auch in allen anderen Belangen zeigte sich István Frankó, Kommandant des Soproner Grenzwachbezirkes, sehr hilfsbereit. Mit ihm hatte der Runde Tisch der Opposition schon früher gute und korrekte Kontakte geknüpft. In dieser politischen Situation war das selten und István Frankó zog deshalb auch die Missbilligung der damaligen Obrigkeit auf sich.

Parallel zu diesen Arbeiten lief auch die Arbeit in Debrecen. Die Landespropaganda in der Presse wurde von Gábor Turi, Zsolt Porcsin und Tibor Krecz organisiert. Das Emblem des Picknicks erblickte die Welt: eine den Stacheldraht durchbrechende weiße Taube. Es ist die graphische Arbeit von Ákos Varga, der auch die Plakate unentgeltlich im Siebdruck herstellte. Die Debrecener übernahmen die Beschaffung der zum Speckbraten gehörenden Lebensmittel, wie Brot, Speck, Paprika und Erfrischungsgetränke, den Druck des Aufrufes in 5.000 Exemplaren, des Weiteren die Herstellung von Picknick T-Shirts. Das alles wurde mit Hilfe von Sponsoren von Lórántné Ferenczy, Imre Hernyák, László Engi, und Lukács Szabó geschafft. Es konnten zwei Busse gestellt werden, mit denen die Organisatoren und Teilnehmer nach Sopron reisten. (Einer wurde Mária Filep leihweise kostenlos vom Direktor ihres Betriebes zur Verfügung gestellt, der andere László Engi von einem Unternehmer aus Debrecen).

Am 4. August 1989 schickten wir die Landkarte vom endgültigen Ort der Grenzöffnung mit Hilfe von Sándor Balogh nach Debrecen.⁵³ Imre Pozsgay teilte noch am selben Tag mit, dass er sich auf dem Picknick von László Vass, seinem Sekretär, vertreten lassen werde. Kurz danach stellte sich heraus, dass

52 Leider wurde das Originalwerk durch den starken Regen nach dem Picknick vor Ort zerstört.

53 Von der Selectron Kft. – dem einzigen den Soproner Organisatoren zugänglichen Telefaxgerät.

in Vertretung von Otto Habsburg seine Tochter Walburga von Habsburg nach Sopronpuszta kommen würde.

In Sopron arbeitete man an der Gestaltung des Veranstaltungsortes, liefen die Abstimmungsgespräche mit der Grenzwache und den betroffenen Behörden. Am 10. August führten die Zuständigen seitens der Veranstalter, der Stadt und der Fachbehörden (Stromwerke, Wasserwerke, Grenzwache, Amtsarztendienst, LFMK, Verkehrsbetriebe, usw.) eine Ortsbegehung durch. Tamás Stöckert fasste dies im Rathaus in einem Protokoll zusammen. Auf dieser Ortsbegehung wurden den Veranstaltern die zur Erfüllung stehenden Bedingungen vorgegeben. Es kam der Gedanke auf, dass in der Nähe ein Grenzübergang provisorisch geöffnet werden sollte, um die Teilnahme österreichischer Gäste zu fördern. Das war jedoch nicht Teil des ursprünglichen Konzepts. László Magas schlug vor, die Grenze auf der alten Preßburger Straße, Richtung St. Margarethen, wo es seit 1948 keinen Grenzübergang mehr gab, zu öffnen. Dort gab es ein Holztor, verschlossen mit Kette und Vorhängeschloss. Nicht einmal der Schlüssel für das Schloss war aufzufinden! Die provisorische Grenzöffnung musste in beiden Ländern bei den zuständigen Behörden beantragt werden. Auf ungarischer Seite ging das dank der wirkungsvollen Hilfe von Imre Pozsgay recht schnell. Von ihm bekam Mária Filep die Namen und Telefonnummern der kompetenten Leute, die die Genehmigung erteilen konnten. Schließlich wurde die Genehmigung aufgrund der Abstimmung zwischen hochrangigen Leitern der Grenzwache erteilt: die ungarische Grenze durfte am 19. August zwischen 15.00 und 18.00 Uhr an der ausgewählten Stelle, auf der alten Preßburger Landstraße, provisorisch geöffnet werden.

In Österreich jedoch verfügten wir über keinerlei Kontakte; die Organisatoren wussten nicht, wie um eine Grenzöffnung nachgesucht werden musste. Pál Csóka erhielt die Aufgabe, irgendwo im Burgenland einen Partner zu finden, der behilflich sein konnte. Nachmittags befuhr er die umliegenden Dörfer und Städte, um eine Organisation, Politiker oder ein anderes amtliches Organ zu finden, welches bereit wäre, Hilfestellung zu leisten.

Acht Tage vor der schon öffentlich angekündigten, aber tatsächlich noch nicht organisierten Grenzöffnung traf er auf den damaligen Bürgermeister von St. Margarethen, Andreas Waha. Ein Streifenpolizist half ihm den Weg zu finden. Herr Waha war nämlich gerade mit der Eröffnung der St. Margarethener Weintage beschäftigt. Der Bürgermeister fand die Idee unglaublich, hielt aber den Plan wegen der nur noch verbleibenden acht Tage für unausführbar. Als er aber das komplett fertige Informationsmaterial sah, die bereits hergestellten deutschsprachigen Plakate und Informationszettel, kam Begeisterung auf. Dass zur Eröffnung der Weintage ein großer Teil der politischen Führung des Burgenlands anwesend war, kam uns auch zugute und der Bürgermeister ließ Pál Csóka an seinen Tisch rufen. Die sich zufälligerweise dort aufhaltenden Amtsträger erklärten die Vorgehensweise und versprachen ihrerseits schnelle Erledigung.

Ihren Ratschlägen Folge leistend schrieb Gábor Lőrincz im Namen des Soproner MDF zwei deutschsprachige Ersuchen: Eins am 14. August an die Adresse der Burgenländischen Sicherheitsdirektion, ein weiteres am 17. August an die zuständige Zollkommandantur. Wegen der Kürze der Zeit wurden die Ersuchen, versehen mit den entsprechenden Gebührenmarken, von Gábor Lőrincz gemeinsam mit Zoltán Horváth persönlich übergeben. Im Hintergrund war Herr Waha ununterbrochen damit beschäftigt, in der Angelegenheit Grenzöffnung Telefonate zu führen, da unter Einhaltung des Dienstweges keine der erforderlichen Genehmigungen hätte erteilt werden können. So wurde die Grenze am Ende von den österreichischen Zöllnern nur aufgrund der telefonisch, mündlich erteilten Bewilligung geöffnet, da der schriftliche Befehl am 19. August noch nicht eingetroffen war.⁵⁴

Aufgrund der vorher getroffenen Vereinbarung zwischen der österreichischen und ungarischen Grenzwahe hätten nur die ungarischen und österreichischen Personen die Grenze überschreiten dürfen, die auf den von den Organisatoren übergebenen Listen aufgeführt waren. Außer der Erledigung der offiziellen Erfordernisse informierte Herr Waha aber „so nebenbei“ noch die ganze Region Neusiedler See. Erst am Tag des Picknicks war das Ergebnis dieser Aktion sichtbar, denn die Öffnung der Grenze nach 41 Jahren brachte auf österreichischer Seite eine einer Völkerwanderung ähnliche Bewegung in Gang, die den vorgesehenen Übertritt der ungarischen Delegation unmöglich machte.

Die heimische Propagandamaschinerie arbeitete trotz der primitiven Möglichkeiten und der geringen Zahl an Organisatoren hervorragend. Gábor Turi in Debrecen besorgte die Adressenliste der Auslandsvertretungen in Ungarn und 25 Botschaften erhielten das Programm und Informationsblatt zusammen mit einer Landkarte in englischer Sprache. Radio Freies Europa warb für das Ereignis.⁵⁵ Durch das Einschreiten von Tibor Krecz veröffentlichte auch die Magyar Nemzet eine Meldung über das Picknick.⁵⁶ Unzählige unterstützende Briefe trafen ein. Der Rákóczi Szövetség, der Komárom Megyei Sprint Futókör, die Széchenyi Gesellschaft, der Verband Christlicher Intellektueller, Ágnes Huszár Várdy aus Pittsburgh in den Vereinigten Staaten und noch viele andere meldeten ihre Teilnahme am Fall des „Eisernen Vorhanges“ an. Eine nach der anderen

54 Ganz zu schweigen davon, dass die an das Postfach des Soproner MDF abgeschickten Genehmigungen „verlorengingen“ ... Diese erhielten die Organisatoren in Kopie zum zehnten Jahrestag des Picknicks von den Herren Frey und Schandl: auf den Tag genau mit zehn Jahren Verspätung!

55 Durch die über Ungarn Bericht erstattenden Reporter László Szekeres und Géza Szócs, alte Bekannte von Mária Filep.

56 „Paneuropäisches Picknick“ am Ort des „Eisernen Vorhangs“, in: Magyar Nemzet, 9. August 1989.

meldeten sich auch die westlichen Fernsehstationen, SAT 1, ORF usw. In der Wohnung von László Magas in Sopron gaben sich in den letzten zwei, drei Tagen die Fernsehstäbe die Klinke in die Hand. Alle wollten an die Grenze gebracht werden, denn man war auf die um 15 Uhr herrschenden Lichtverhältnisse neugierig. Die Anwesenheit der europäischen Fernsehgesellschaften war noch nicht so überraschend; als jedoch ein Drehteam aus Neuseeland auftauchte, war das schon mehr als auffällig. Vielleicht ebenso wie die Uninteressiertheit und das Fernbleiben unseres staatlichen Fernsehens!

Die Handvoll Personen aus dem Organisationsteam waren jede Minute mit der Erledigung der zahlreichen kleinen – aber doch viel Energie kostenden – Angelegenheiten des Picknicks beschäftigt.⁵⁷ Ganz besonders achteten die Veranstalter darauf, die behördlichen Vorschriften einzuhalten. Jeder wusste, dass eine solche Veranstaltung unter Berufung auf politische Gründe eigentlich nicht mehr verboten werden konnte. Es war aber zu befürchten, dass unter Bezug auf eine Verletzung irgendeiner behördlichen Vorschrift man das doch noch tun könnte.⁵⁸ Unsere Freunde aus Debrecen kamen am 17., 18. und am Morgen des 19. August gruppenweise an und halfen bei den noch ausstehenden Arbeiten. Noch am letzten Tag war Holz beschaffen und Äste einsammeln angesagt, wurden Zelte aufgestellt, eine Bühne gezimmert, die Verstärker aufgestellt. Dann richtete Gábor Hámori die Straßenhinweisschilder her. Damit waren alle Vorbereitungsarbeiten beendet. Zu diesem Zeitpunkt hielten sich schon zahlreiche DDR-Staatsbürger in der Stadt auf, die nicht zufällig nach Sopron gereist waren – wovon aber die Organisatoren herzlich wenig wussten!

Die Ereignisse des „Großen Tages“

Das offizielle Programm begann am 19. August 1989 um 14.00 Uhr mit einer internationalen Pressekonferenz auf der Terrasse des Hotel Lővér. Daran nahmen seitens der Organisatoren Mária Filep, László Magas, Ferenc Mészáros, László Nagy, Zsolt Szentkirályi und als Gast der Parlamentsabgeordnete Dezső Szigeti teil. Die Reden wurden in ungarischer, deutscher und englischer Sprache gehalten. Zahlreiche internationale Pressereporter beobachteten die Vorgänge. Im Namen der gesamten ungarischen Presse waren Ottó Albinéri, Reporter des „Határőr“

57 János Rumpf und seine Familienmitglieder zum Beispiel nahmen Urlaub, da sie sonst nicht mit den übernommenen Aufgaben fertig geworden wären.

58 Ein solcher Stolperstein war die Vorschrift des Gesundheitsdienstes. Es wurden von uns 1.500 Personen als zu erwartende Gäste angemeldet – Schätzungen zufolge erschien das Zehnfache –, und es mussten Sanitäranlagen aufgestellt werden, die für solche Massen erforderlich sind. Dazu kam es im letzten Augenblick, unter Mitwirkung von János Rumpf und Imre Gazdag, mit Hilfe des Verkehrsbetriebskombinates (VOLÁN Tröszt).

und Soproni Horváth Lajos, Berichterstatter des „Magyar Hírlap“ anwesend. Da László Vass, in Vertretung des Abgeordneten Imre Pozsgay, verspätet eintraf, sich die Pressekonferenz auch wegen der vielen Fragen und der Übersetzungen in zwei Sprachen – englisch und deutsch – hinzog, trafen die Teilnehmer nicht wie geplant um 15.00 Uhr an der Grenze ein. Es muss so gegen Ende der Pressekonferenz um 14.57 Uhr gewesen sein, als der Durchbruch geschah.

Der Bus mit den Presseleuten, angeführt vom Verfasser dieser Zeilen, erreichte die Grenze etwa zwischen 15.30 und 15.40 Uhr, die wir aber nur bis auf 100 Meter Entfernung anfahren konnten, da man wegen der aus Österreich eintreffenden – erwarteten – Gäste und der aus den Maisfeldern strömenden – unerwarteten – Gäste schon nicht mehr näher herankam! Programmgemäß hätte die mit dem Bus eintreffende Delegation die Grenze zu Fuß überschreiten und zum Marktplatz von Margarethen gehen sollen, wo Bürgermeister Andreas Waha und Pál Csóka zum Empfang der Delegation mit dem örtlichen Blasorchester bereitstanden. Anschließend wären wir gemeinsam zurück zur Grenze, dann nach Sopronpuszta, zum Ort des Picknicks, gegangen, wo das offizielle Programm geplant war. Das war vollkommen unmöglich, an der Grenze herrschte das Chaos. Solche Massen ließen sich einfach nicht lenken, aber es war auch unmöglich, sich darauf vorzubereiten, da wirklich niemand mit einem derartigen Interesse hatte rechnen können.

Das Durcheinander steigerte sich noch durch jenes unerwartete Ereignis, welches alles auf den Kopf stellte und woran sich der damals am stärksten betroffene Oberstleutnant Árpád Bella, örtlicher Kommandant des provisorischen Grenzüberganges, folgendermaßen erinnerte: *„Dann trafen die österreichischen Kollegen ein, und ich besprach mit meinem Freund Johann Göttl, wie wir uns den Grenzübertritt der Delegationen vorgestellt hatten. Wir unterhielten uns und warteten. Ein paar Minuten vor der für 15.00 Uhr geplanten Ankunft erschien auf dem etwa 100 Meter weit einsehbaren Straßenabschnitt eine Gruppe von Fußgängern, von der sich beim Näherkommen herausstellte, dass es mit Sicherheit nicht die Delegation war, sondern vermutlich eine Gruppe aus der DDR. Ich ging ihnen in Richtung Tor entgegen. Aus der ersten Kommunikation wurde ersichtlich, dass sie sich in Richtung Österreich entfernen wollten. Für weitere Fragen und Antworten ließen sie uns keine Möglichkeit, sie drückten die Torflügel ein, rannten wie der Blitz an uns vorbei und verursachten ein großes Durcheinander.“*

In Rekonstruktion der Ereignisse muss ich sagen, dass das Erscheinen der DDR-Bürger ebenso unerwartet wie voraussehbar war. Vorher war ständig darüber spekuliert worden, ob die mit dem Fernschreiben vom 17. August angekündigte Menge tatsächlich bei der Veranstaltung auftauchen würde oder nicht. Wenn sie trotz des entschiedenen Dementis von oben dennoch kommen würde, wäre nämlich offensichtlich gewesen, dass wir sie mit fünf Passabfertigern gemäß unserer Anweisung weder anhalten noch aufhalten können würden. Wenn diese

Menge den Versuch machen würde, aus zwei, drei Metern Entfernung die Grenze zu überwinden, hätten bei jedem Versuch der Verhinderung die Frustration und die emotionalen Spannungen sehr leicht zu gewaltsamen Handlungen führen können.

Gewalt erzeugt Gegengewalt, und diese erzeugt Panik. Wie wir wissen, ist eine Panik nicht beherrschbar. Ob man es wollte oder nicht, würden Bewaffnete und Unbewaffnete aneinandergeraten, wobei in der Regel der Unbewaffnete den Kürzeren zieht. Nicht umsonst schreibt die Fachliteratur, dass es zur Aufrechterhaltung der Ordnung bei Massenbewegungen einer Schule der Toleranz, des Verständnisses und des Dialoges bedarf.

Die Zeit gab uns Recht. Was wir taten und was wir nicht taten, wird hier und jetzt auf diesem Treffen vermutlich auf allgemeine Billigung und Zustimmung stoßen. Der Ehrlichkeit halber muss ich aber anmerken, dass es nicht mit Sicherheit so kommen musste, wie es dann kam.

Unter normalen Umständen wäre es nicht gut, wenn in einem freien, demokratischen Rechtsstaat Oberstleutnante der Grenztruppen solche Dinge entschieden, denn dann gäbe es keine Ordnung und das Recht hätte keine Geltung. Damals im August 1989 aber herrschten andere Zeiten.⁵⁹

Die Flüchtlinge aus der DDR trafen nach dem Abflauen der ersten Welle ununterbrochen in Gruppen, als Familie, aber auch einzeln am Grenzübergang ein. In dem ganzen Durcheinander führten die ungarischen Grenzsoldaten die Passkontrolle der österreichischen Pässe anders als vereinbart durch, indem sie mit dem Rücken zur ungarischen Seite standen. Die Flüchtlinge strömten, die ungarischen Grenzsoldaten von hinten umgehend – manchmal wurden sie fast umgestoßen –, über die Grenze. Die österreichischen Gäste ergaben sich ihrem Schicksal und machten den Flüchtlingen höflich einen Gang in Richtung St. Margarethen frei. Als Andreas Waha und Pál Csóka von den Ereignissen erfuhren, eilten sie zur Grenze. Als der Bürgermeister sah, was geschah, fuhr er sofort zurück ins Dorf und bat Pensionen und Restaurants telefonisch um Hilfe für die Unterbringung und Verpflegung der Flüchtlinge; ihnen sollte zudem die Möglichkeit eingeräumt werden, zu telefonieren: die Kosten hierfür übernahm die Gemeinde. Er telefonierte mit der BRD-Botschaft in Wien und in Abstimmung mit ihr bestellte er Busse für den Transport der deutschen Bürger. Die Busse brachten die Flüchtlinge nach Wien und noch am selben Tag ins Aufnahmelager nach Gießen, da sie zum Teil schon mit einem gültigen Reisepass der BRD (!) nach Ungarn eingereist waren.

⁵⁹ Gyula Kurucz (Hg.), Das Tor zur deutschen Einheit. Grenzdurchbruch Sopron, 19. August 1989, Berlin 2000, S. 64/65. – Der Band, eine Übersetzung der ungarischen Originalausgabe, entstand im Ergebnis der Konferenz „10 Jahre Paneuropäisches Picknick“ am 18./19. August 1999 in Sopron.

Die Organisatoren an der Grenze entschieden, dass – geschehen war geschehen – das Programm weitergehen sollte und machten sich gemeinsam mit der Delegation auf den Weg nach Sopronpuszta. Dort hatten mehrere Organisatoren die Nachricht schon aus dem Radio vernommen, denn auf dem riesigen Areal standen die bis dahin dreißig Personen ziemlich verloren. Mobilfunk gab es noch nicht. Ein CB-Radio hatten wir nicht, nicht einmal ein Feldtelefon. Niemand begriff, dass hier Geschichte geschrieben wurde. Als Teil des offiziellen Programms hielten Walburga von Habsburg und László Vass im Namen der Schirmherren ihre Reden. Die Teilnehmer am „Lager der Schicksalsgenossen“ verlasen den Aufruf der Organisatoren in acht Sprachen, es sprach György Konrád („Gedanken im Grenzland“), sowie Klaus Lange und Vinzenz von und zu Liechtenstein im Namen der Paneuropa Union.

Den Brief von László Tőkés, den er selbst Anfang August über die Grenze geschmuggelt hatte, verlas Lukács Szabó. Im Verlauf des offiziellen Programms konsultierten sich die Organisatoren laufend gegenseitig sowohl auf dem Podium als auch im Gelände. Es ging um die zu erwartenden Folgen. Da ich die Reden der ausländischen Gäste zu übersetzen hatte, konnte ich nicht vom Podium weg, wusste aber über alle Entwicklungen Bescheid, denn die Nachrichten erreichten uns und wir gaben die auf der Bühne geführten Gespräche an die anderen weiter. Ich erinnere mich, György Konrád nach seiner Meinung gefragt zu haben, ob uns nun Gefängnis drohe, nicht wegen des Picknicks, sondern so allgemein. Ob es uns nicht so gehen würde wie den 56-ern, oder den Tschechen 1968 oder wie Walesa und seinen Anhängern? Ich erinnere mich Wort für Wort an seine Sätze. György Konrád sagte: *„Ich meine, dass wir diesmal vielleicht eine Chance haben, dass vielleicht wirkliche Änderungen kommen und die Möglichkeit besteht, dass wir um das Gefängnis herumkommen!“* Während einer Rede, die ich nicht zu übersetzen brauchte, fragte mich der Berichterstatter der „Welt“, Carl-Gustav Ströhm: „Was passiert mit Ungarn?“ Ich antwortete, dass es sich in ein, zwei Jahren herausstellen würde, ob wir an die Regierung kämen oder im Gefängnis landeten! Das machte ihm großen Spaß, bis heute erwähnt er es.⁶⁰ Natürlich war ich überhaupt nicht so ruhig, wie ich es ihm zeigte.

Niemand wusste, wie die Fortsetzung der Grenz-Geschehnisse aussehen würde. Auf jeden Fall ließ der hochrangige Zuständige der Grenzwaiche László Magas noch am selben Nachmittag wissen: *„Davon war nicht die Rede! Das hat sicher noch ein Nachspiel!“* – uns allen damit Mut zusprechend. Derjenige, der uns aber wirklich beruhigte, war László Vass. Er verlor nicht die Geistesgegenwart, obwohl er an der Veranstaltung als Leiter des Sekretariats des Staatsministers Imre Pozsgay, im Rang eines stellvertretenden Ministers, mithin als Staatsbeamter im

60 Siehe die Äußerungen von Carl Gustav Ströhm, in: Gyula Kurucz (Hg.), Das Tor zur deutschen Einheit, S. 168.

höchsten Rang, teilnahm. Er konsultierte sofort die Grenzwache und versicherte uns, uns vor allen späteren Retorsionen zu schützen. Er gab uns die geheime Nummer von Imre Pozsgay, verteilte auch seine eigene Visitenkarte, und auch in seiner kurzen Rede verwies er auf die Ereignisse an der Grenze.

So verlief die Veranstaltung gemäß dem ursprünglichen Programm weiter, unter Teilnahme von László Vass, der fast zum Helfershelfer wurde. Die mehreren tausend Gäste des Volksfestes kümmerten sich wenig um die im Hintergrund laufenden Diskussionen – die nicht sehr zur Kenntnis genommen wurden – und hielten gutgelaunt ihr Picknick ab. Pörkölt wurde gekocht, Wurst und Speck gebraten, es flossen Bier und Wein, alles was gut und teuer ist, während der Zaun auf Kilometerlänge abgerissen wurde, den Slogan „Baue ab und nimm‘ mit“ ganz wörtlich nehmend. Bis dann der Himmel seine Schleusen öffnete.

Das Picknick hätte wahrscheinlich bis zum Morgen gedauert, aber die himmlischen Mächte mit Donner und Regengüssen machten dem ein Ende. Ich stieg schnell ins Auto und fuhr nach Hause. Da bemerkte ich, dass entlang der bis zum Gefängnis in Kőhida führenden Straße Massen an verlassenen Trabants und Warburgs mit DDR-Heheitszeichen parkten. Diese würden wohl von ihren Besitzern nicht wieder abgeholt werden.

Nachspiel

Am darauffolgenden Tag trafen sich Gäste und Organisatoren bei einem Mittagessen im Hotel Lővér. Hier wurde es zum ersten Mal ausgesprochen, von Árpád Fasang jun., dass „*am 19. August in Sopronpuszta Geschichte geschrieben worden sei.*“ Über die Folgen jedoch war sich niemand im Klaren. Vielleicht wusste der Offizier der Grenzwache mehr, neben den ich mich aus taktischen Gründen setzte, um ihn ausfragen zu können. Auf meine Frage, was mit uns passieren würde, antwortete er: „*Wir bekommen von Budapest per Telex einen ‚blinden‘ Verweis, den wir in der Schublade ablegen!*“ Ich erfuhr, dass ein „blinder“ Verweis zwar erteilt, aber als nicht vorhanden betrachtet wird, so wie eine Blindgängergranate, die zwar geworfen wird, aber nicht explodiert! Auch der am Nachmittag eintreffende Adam Michnik spürte, dass eine große Sache geschehen war. Er bedauerte es, nicht am Vortag gekommen zu sein und harrete unnachgiebig aus, solange es ihm nicht gelungen war, János Rumpf sein Picknick T-Shirt als Reliquie abzuschwatzen!

Die westliche Presse verbreitete die Nachrichten; die nicht einmal vor Ort anwesende ungarische Presse berichtete aus zweiter Hand. Es erscheint lächerlich, aber die Népszabadság schrieb unter Bezugnahme auf ihren Bonner Berichterstatter über das Picknick. Das Blatt berichtete am 21. August in einer Zusammenfassung auf der dritten Seite über die Ereignisse. Zwei Drittel des Artikels bestanden aus dem Bericht des Bonner Berichterstatters: „*Nach Berichten*

von vor Ort anwesenden westdeutschen Reportern wurde am Samstag anlässlich eines Treffens unter der Bezeichnung Paneuropäisches Picknick in der Nähe von Sopron ein Grenzabschnitt geöffnet, um die Besucher aus Österreich und andere Gäste ungestört empfangen zu können. Das nutzten mehrere hundert, vor Ort wartende DDR-Staatsbürger ...⁶¹

Der Győrer Stab der Fernsehnachrichten, kam – wie in jenem Jahr bei allen oppositionellen Bewegungen üblich – auch dieses Mal zu spät. Nach vier Uhr traf man ein, nahm in kurzen fünf Minuten ein paar Bilder auf und entfernte sich wieder. In der Fernsehnachrichtensendung konnte man nur für einen Moment die Massen sehen sowie einen leisen Satz aus der Rede von Walburga von Habsburg hören. Die Berichterstattung war nicht sehr informativ.

Wir machten jedoch auch gegenteilige Erfahrungen. Mit Hilfe der Presse gelang es uns, auf interessante Ereignisse nach dem Picknick aufmerksam zu machen. Einige Tage nach dem 19. August ließ die Grenzwahe – unter Hinzuziehung bewaffneter Arbeitermiliz – am Straßenabzweig Nagycenk Autos mit dem Hoheitszeichen der DDR nicht weiterfahren und bewegte sie zur Umkehr. Im Areal um Kópháza konnte man vor Gewehrknattern nachts nicht schlafen. Da machten wir von der Telefonnummer von Imre Pozsgay Gebrauch.

Mit seiner Hilfe gelang es uns, den Stab von Panorama unter Leitung von György Kalmár nach Sopron zu bringen. Sie sendeten im Fernsehen dann einen 24-minütigen, authentischen Bericht über die Zustände in der Region Sopron. Vermutlich daraufhin wurde die Arbeitermiliz dann abgezogen. Korrekte Berichterstattung konnten wir im Magyar Hírlap⁶², im Soproni Hírlap⁶³, im Ötlet '89⁶⁴ lesen.

Aber was spielte sich im Hintergrund ab? Was geschah hinter den Kulissen? Darauf wissen wir leider die Antwort noch nicht. Zur Klärung dieser Fragen veranstaltete die „Stiftung Paneuropäisches Picknick 89“ zum zehnten Jahrestag im Pannonia Med Hotel am 18./19. August 1999 eine Konferenz.⁶⁵ Als Motto der Konferenz wählten wir ein Zitat von Thomas Sowell: „Die volle Wahrheit lässt sich auf zweierlei Weise sagen: Namenlos oder nachträglich.“ Trotz allem stellte es sich nicht eindeutig heraus, in welchem Ausmaß es eine internationale

61 Vgl. Gyula Kurucz (Hg.), Das Tor zur deutschen Einheit, S. 215.

62 „Durchbruch von DDR-Bürgern beim Paneuropäischen Picknick“, in: Magyar Hírlap, 21. August 1989.

63 „Lässt die Bilder sprechen“; „Zufällig Zeuge“; „Der Preis der Freiheit“, in: Soproni Hírlap, 25. August 1989.

64 „Grenzenloser Spießbrutenlauf“, in: Ötlet '89, 31. August 1989.

65 Siehe dazu die deutsche Ausgabe des bereits zitierten Tagungsbandes: Gyula Kurucz (Hg.), Das Tor zur deutschen Einheit. Grenzdurchbruch Sopron, 19. August 1989, Berlin 2000.

Abstimmung, in östlicher oder westlicher Richtung, gegeben hat. War den ungarischen Behörden die Durchbruchsabsicht der Deutschen bekannt? Was wäre geschehen, wenn sich das Gleichgewicht der Macht zugunsten des orthodoxen kommunistischen Flügels verschoben hätte? Was wäre gewesen, wenn der Putsch gegen Gorbatschow zwei Jahre früher, im August 1989, stattgefunden hätte? Man könnte Fragen über Fragen stellen, da von den damals Zuständigen oft einander widersprechende Antworten kommen. Wir hörten, dass Miklós Németh im Frühjahr 1989 mit Gorbatschow in Moskau „durch die Blume“ die geplanten ungarischen Änderungen besprochen hatte.

Es war auch zu hören, dass die politische Führung bewusst Imre Pozsgay und das Picknick unterstützt hatte, was für sie ein Test war. Man war neugierig darauf, wie Berlin, Prag, Bukarest, Moskau reagieren würden.⁶⁶ Aber was wäre mit den Organisatoren geschehen, hätten die „befreundeten Länder“ nicht entsprechend reagiert?

Wenn es ein Test war, warum hatte man dann eben vergessen, Árpád Bella zu informieren, denn alleine seine Soldaten hatten scharfe Munition? Wenn geschossen worden wäre, dann gäbe es jetzt „an der Grenze keine Erinnerungsstätte, sondern einen Pilgerort“ (Árpád Bella) nicht zum Ruhme, sondern zur Schande Ungarns. Nach Aussage des ranghöchsten Befehlshabers von Sopron „... war das so nicht besprochen gewesen“. Er war vom Durchbruch nicht erfreut, hätte diesen lieber verhindert. Mochten auch seine Vorgesetzten so gedacht haben? Wahrscheinlich, da eine Exekutivkompanie in Bereitschaft war, bereit zum Einsatz von Waffen, Gummiknüppeln und sonstiger Technik.⁶⁷ Gleichzeitig wurde vom Landeskommandanten aber auch angeordnet, dass sich im Kreis von einem Kilometer keine Soldaten in Uniform aufhalten dürften, da dies eine zivile Veranstaltung sei.⁶⁸ So ist es schwer, einen verbotenen Grenzübertritt zu vereiteln!

Wenn das Picknick ein Test war und es keinerlei Reaktionen aus den erwähnten Hauptstädten gab, warum musste dann später noch geschossen werden? Warum musste Kurt-Werner Schulz sterben?⁶⁹ Wie konnte es am 23. August zu den „Zusammenstößen in Kópháza und Sopronpuszta“ kommen? Wer mobilisierte die Arbeitermiliz? War das eine regionale Kompetenzüberschreitung oder ein

66 Siehe die Ausführungen von Miklos Nemeth, in: Gyula Kurucz (Hg.), Das Tor zur deutschen Einheit, S. 71–80.

67 Maßnahmeplan Zahl 034/1989 des Befehlshabers des IM Grenzwache 11. Bezirk in Verbindung mit den Aufgaben zur Grenzbewachung und Sicherung bei der Veranstaltung „Paneuropäisches Picknick“, Sopron, 16. August 1989, Archiv der Stiftung Paneuropäisches Picknick '89, Sopron. (im Weiteren: PPAA).

68 Siehe die Ausführungen von Arpad Bella, in: Gyula Kurucz (Hg.), Das Tor zur deutschen Einheit, S. 193 ff.

69 „Tod an der ungarisch-österreichischen Grenze“, in: Magyar Hírlap, 23. August 1989.

Element des zentralen Machtkampfes? Oder sollte nur Honecker beruhigt werden? Beobachtete hier doch jeder jeden und alles. Eine Delegation der Berliner Stasi führte Ende Juli an den Orten, die für das Picknick in Frage kommen könnten, eine Ortsbegehung durch. Das erfuhren wir allerdings erst zehn Jahre danach. Wenn am Nachmittag des 19. August alles wie geplant ablief, warum leitete man dann ein Verfahren gegen Árpád Bella ein? Und: Wenn das Verfahren eingeleitet wurde, warum wurde es nicht abgeschlossen? Läuft es noch immer? Es scheint, als ob der zentrale Wille die Adressaten nicht immer erreicht hätte. Durfte aus Vorsicht schriftlich nichts festgehalten werden, oder sind die Anweisungen auf ihrem Weg abhanden gekommen? Oder handelt es sich nur darum, dass die mittleren Kader in der unsicheren Lage vorsichtshalber ein Doppelleben führten? Was war schon von ihnen zu erwarten, als die mündlichen und deshalb keine Spur hinterlassenden Anweisungen im Widerspruch zu den früher erteilten, aber noch gültigen Befehlen standen?

Die ungarische Regierung hatte, schon vor dem Picknick, ganz bestimmte Vorstellungen im Zusammenhang mit der Flüchtlingsfrage. Der Botschafter der BRD, Alexander Arnot, bat am 4. August 1989 um ein Treffen mit Innenminister István Horváth, den er um Informationen bezüglich der Absichten der ungarischen Regierung bat.⁷⁰ Der Innenminister versprach eine schriftliche Antwort, die vom stellvertretenden Minister Pallagi gefertigt und dem Botschafter noch vor dem Picknick zugestellt wurde.⁷¹ Diese enthält konkrete Termine über die Möglichkeiten zur Beurteilung des Flüchtlingsstatus. Im Sinne des Genfer Abkommens über Flüchtlingsfragen hätten Anfang Oktober 1989 Flüchtlingslager eingerichtet werden sollen. Dazu war auch noch die Prüfung der diesbezüglichen internationalen Verträge erforderlich. Im Antwortschreiben ist jedoch vermerkt: *„Unser Land wünscht nicht zum Durchgangskorridor der osteuropäischen Flüchtlinge zu werden.“*

In der Zwischenzeit übergab der Oberste Staatsanwalt am 8. August 1989 in einem Schreiben Richtlinien für die Komitatsstaatsanwälte. Wenn die „Straftat“ an der Grenze von den gefangengenommenen Flüchtlingen aus zwingenden Gründen begangen wurde, dann sei eine Rüge zu erteilen und seien Ermittlungen abzulehnen. Schon begonnene Ermittlungen seien einzustellen.⁷² Die „zwingenden Gründe“ stellten nebenbei gesagt eine ausgezeichnete Ausflucht dar. Zwei Tage später erging in diesem Zusammenhang erneut ein Schreiben von der Abteilung für staatsfeindliche Angelegenheiten der Obersten Staatsanwaltschaft an die Komitate, in welchem mitgeteilt wurde, dass sowohl das Innenministerium

70 Aufzeichnung des Innenministers, 4. August 1989, I-a-849/89; PPAA.

71 Mitteilung des Innenministeriums, 10. August 1989, PPAA.

72 Schreiben des Obersten Staatsanwaltstellvertreters, 8. August 1989, Ig. 338/1989; PPAA.

als auch das Außenministerium mit dem Inhalt der Richtlinien einverstanden seien und dass das Genfer Abkommen über Flüchtlingsfragen voraussichtlich am 1. Oktober bekanntgegeben würde.⁷³ Von diesem Zeitpunkt an trete die Rechtsvorschrift über den Rechtsstand der Flüchtlinge umfassend in Kraft. Die Gesetze über Aus- und Einwanderung sowie über Reisepässe hätten laut Plan am 1. Januar 1990 in Kraft treten sollen.

Druck von mehreren Seiten lastete auf der Regierung. Nur wenige wissen, dass Sándor Lezsák in den letzten Augusttagen – umfassende Geheimhaltung erbittend – in Sopron bei László Magas weilte. Ein Plan über den Transport von Massen deutscher Flüchtlinge nach Sopron wurde vorbereitet und Lezsák bat um Hilfe bei der Suche nach geeigneten Orten. Klar ist, dass Innenminister István Horváth am 5. September in der Magyar Nemzet darauf reagierte.⁷⁴ Für den Transport mit Autobussen wurden der Fußballplatz in Brennberg, der Parkplatz vor dem Höhlentheater in Fertőrákos und der Bahnhof in Kópháza ausgewählt. Von diesen Plätzen ist die Grenze jeweils nur einige hundert Meter entfernt. Schließlich kam es nicht zu dieser Aktion, aber diese Pläne, wie zuvor auch das Picknick selbst, beschleunigten die Entscheidung der Regierung.

Es ist schwer zu entscheiden, ob der Zeitraum zwischen dem Picknick und der Regierungsentscheidung vom 11. September 1989 als lang oder kurz zu bewerten ist, obwohl sich im nachhinein jeder sehr klug und rückwirkend außerordentlich informiert gibt. Trotzdem wäre es gut zu wissen, wer nun wirklich was wusste? Wusste eigentlich überhaupt jemand irgendetwas Sicheres? Wer erhielt welche Anweisungen und woher? Wer wurde von wo womit betraut? Ich vermute, jeder erhielt die aus unserer Geschichte schon bekannten typischen Ratschläge, um mit den Worten des Bischofs János von Esztergom zu sprechen: „*Vor der Ermordung der Königin braucht ihr euch nicht zu fürchten. Es reicht wenn alle zustimmen. Ich habe nichts dagegen.*“ Unterhalb einer gewissen Ebene waren nur Informationen in diesem Sinne zu bekommen. Wo aber lag die Ebene, auf welcher über alles Bescheid gewusst wurde? Wie viele Drehbücher gab es? Wir hatten nur eins. Die Regierung wahrscheinlich mehrere, und jedes davon enthielt die Möglichkeit einer für sie günstig ausfallenden Endlösung! Es ist zu befürchten, dass wir die Antworten erst nach langen verflochtenen Jahren erhalten werden, wurden doch die überhaupt noch auffindbaren Dokumente für den Zugang gesperrt.

Ich erwarte mir von diesen gesperrten Dokumenten keine Sensationen, keine belastenden Beweise für bestimmte Personen, sondern nur die bloßen Tatsachen, aus denen wir, aber hauptsächlich die nachfolgenden Generationen,

73 Schreiben der Abteilung für staatsfeindliche Angelegenheiten an die Oberstaatsanwaltschaft, 10. August 1989, Ig. 338/1989; PPA.

74 „Wir können geheime Aktionen nicht erlauben“, in: Magyar Nemzet, 5. September 1989.

lernen könnten. Keiner von uns strebt an, im Besitz der Tatsachen einen Streit um Verdienstrechte vom Zaun zu brechen oder die damaligen Politiker den Organisatoren, Soldaten oder sich selbst gegenüberzustellen. Das kann nicht Zweck sein, war doch der Sommer 1989 ein so seltener und gerade deshalb so wertvoller Moment in der Geschichte Ungarns, als die politische Führung, die Exekutive und die Opposition in einer Sache gemeinsam vorgingen – wenigstens in ihren Taten, wenn auch nicht in ihren Gedanken. Noch dazu zum großen Teil im Interesse anderer: der Deutschen. Auch ohne Paneuropäisches Picknick und ohne den Regierungsbeschluss vom 11. September hätte sich die Landkarte Europas geändert. Möglicherweise später, vielleicht in anderer Form, vielleicht blutiger! Freuen wir uns, dass wir Teil einer wichtigen Episode der Umgestaltung sein durften, wenn auch nur als „ahnungslose Umstürzler“. Es wäre dennoch gut, die wahren Antriebsfedern, die Geschichten hinter den Kulissen zu kennen.

Wenn sich einmal die Archive öffnen werden, können die Historiker der Zukunft entscheiden, ob es sich um eine geschickt aufgebaute „byzantinische“ Lösung handelte oder eine ungarische „Pfuscharbeit“. Vielleicht liegt die Wahrheit ja irgendwo dazwischen?

The Pan-European Picnic, and the opening of the border on the 11th of September 1989

László Nagy

Introduction

The history of the Pan-European Picnic is very didactic, from idea to realization. To have a true understanding of the interconnections, the weight of the events and their consequences, is possible only if we recall the age, the political constellation of the time, which for many is already fading away. It is also worth to mention briefly, how the operation of the 'iron curtain' was brought to an end.

Prevailing history

The so called 'Sz-100' type, 246 km long alarm system - the iron curtain - was built between 1965 and 1971⁷⁵, following the decision made by the MSZMP PB (Political Committee of the Hungarian Socialist Labor Party) on the 11th of May, 1965. It was going to replace the system of barbed wire and mine fields, which was set up right along the Austrian border in the year of 1949. János Székely, the National Commander of the Frontier Guards has pointed out several problems in the operation of the system in his reports, addressed to the Ministry of Home Affairs⁷⁶. He has mentioned beside the growing number of technical problems, the grotesque fact that since the Soviet Union was no more producing the parts of the established security system, the problem of replacing the wire of stainless steel could be solved only by western import, which would demand a substantial amount of foreign exchange. István Horváth, the Minister of Internal Affairs, declared in an interview that "... *at certain parts along the national border, there are still some installations and accessories of old times,*" and he also suggested, that it was time to demolish the technical security system of the border.⁷⁷ Imre Pozsgay, Secretary of State, a member of the MSZMP PB, gave sound to his views

75 *Andreas S. Schmidt-Schweitzer*. Die Öffnung der ungarischen Westgrenze für die DDR.-Bürger im Sommer 1989. Südosteuropa Mitteilungen 37., 1997/1., 34.p.

76 'Report about the technical- condition of the electronic alarm system, set up along the western border, and the experiences of its use.' 5th October 1987. National Headquarters of the Frontier Guards, number of registry: 0022/43/1987.,3.p.

77 Népszabadság 6th of August 1988

in Győr on the 26th of October 1988 “... the electronic alarm system has, morally, technologically and politically outlived itself.”⁷⁸

In 1988, on the 24th of November Miklós Németh takes over the post of the Prime Minister from Károly Grósz. At the turn of 1988 to 1989 István Horváth, the Minister of Internal Affairs, puts forward the proposition of demolishing the electronic alarm system to the MSZMP PB.⁷⁹ On the 28th of February 1989, the Political Committee accepts the proposal.⁸⁰ On the 9th of March 1989, The National Headquarters of the Frontier Guards works out a program for the demolition plans, which is tested on the 18th of April, by a series of experimental exercises within highly secret conditions⁸¹. On the 2nd of May the date of the official start was announced at an international press conference, on the 2nd of May 1989 at Hegyeshalom, in the presence of two hundred international journalists.⁸² The electronic alarm system was switched off on this day for good. On the 27th of June, 1989, Alois Mock and Horn Gyula, both ministers of Foreign Affairs, had actually cut through the iron curtain in order to demonstrate this action, at the time when the process of demolition was already well in advance⁸³. The deadline of the work was to be the 1st of January, 1991. In the meantime, on the 21st of June, the Rumanian authorities started to raise a barbed wire along the Rumanian-Hungarian border. At the same time the number of refugees shot by Roman frontier guards were increasing within the frontier zone!

Looking back from the distance of a decade, the surrounding political atmosphere of the time may seem rather idyllic, but it was not felt so in the everyday life. The fact, that within the leading political circles there were some enlightened, or rather, rational minded people, who were trying to act accordingly to the European model of politics, and get prepared for the expected changes, did not mean, that regarding the future, the very same politicians could have also supreme power over the political matters. The reason for it was probably that the so called ‘reform wing’ was in the minority in the MSZMP.

Looking simply at the international political stage, it was due to Gorbachov, due to the activities of the political opposition as well as to the growing social

78 Határőr, 4th of November., 5.p.*Pozsgay Imre*. Politician-career in a one-party system state and during its change.

79 Proposal to the MSZMP PB about the long term duties of guarding the frontiers, February 1989. Hungarian National Archives, (future references: NA) 288.f.5/1054, 99-116.p

80 ‘Minute reports from the meeting of the Political Committee held on the 28th of February 1989.’

81 ‘Plans of schedule for the removal of EJR, border zone, track zone, and for the new system of guarding the frontiers.’ (9th of March 1989. 076/4/1989; furthermore: Népszabadság, 26th of April 1994. 13.p.

82 *Dr. Tibor Zsiga*. The ‘iron curtain’ and its age, Budapest, 1999., 76.p.

83 ‘Hungarian Documentation’ (Published by MTI) Budapest, XXI. edition, June 1989, 315. p.

pressure that these people were saved from the fate of Imre Nagy, Dubcek or Walesa.

Let us not forget either that still in 1989, although the verbal announcements were suggesting favorable changes, the established, institutionalized order of the former totalitarian regime was in force. Among those; the so called department of III/III or the Worker Guards, furthermore the old laws were still in existence.

In fact the activities of the forming, yet illegally functioning opposition parties could have been also charged with illegal activities. The organization of the Pan-European Picnic could have been also considered such an offense; it could have been labeled as 'giving help to illegal crossing of the border'! Or let us remember what a scandal was caused by the declaration of Imre Pozsgay, according to which, the events of 1956 was considered a national uprising. Let us not forget also that for how many people did mean the threat of change, fear for retort, how many feared the loss of his/her job, power, position, privileges. On the other hand, under the extremely tensed political situation, in spite of the extreme instability, and the constant political turbulence, it could be hoped for that this time there is a chance to bring a radical, and final political change into Eastern-Europe.

An idea is born

During this obscure, tensed, impenetrable, pre-crystallizing time was born the idea of the Pan-European Picnic. It seldom happens that an idea is attached to one particular person. Yet such is the case with the Pan-European Picnic. The idea was born in the mind of Ferenc Mészáros, then a citizen of Debrecen - today a citizen of Sopron - on the 20th of June 1989, during the dinner that followed a lecture of Otto von Habsburg, in Debrecen. On the table, his conversation with Karl von Habsburg came about The Berlin Wall. The fact, that in spite of all favorable views, the Wall still stands perfectly, undisturbed in Berlin, and so does the iron curtain along the 'intergerman' border and along the western borders of Czechoslovakia.

Ferenc Mészáros had a thought that they ought to continue this conversation one day at the Austrian border of Hungary, setting a bonfire right on the borderline, roasting gammon over the fire within the occasion of a picnic. One party of the guests would sit on the Austrian side, while the rest on the Hungarian side, demonstrating this way the strikingly different conditions along the western borders of the East-European countries. They had a good laugh over this idea and moved on with the conversation to another topic.

But on the 30th of June 1989, during a meeting of the MDF (Hungarian Democratic Forum) Ferenc Mészáros brought up the idea once again, which nobody could take seriously, except for Mária Filep. Because Mária Filep thought that it was quite unlikely to realize such a meeting for a few members of the opposition and for some members of the former ruling family, she thought of

extending the circle and include the participants of the Common Fate Camp, which was run also by her⁸⁴. According to her plans the Pan-European Picnic was to be the closing program of the Camp. On the next meeting of the MDF, Mária Filep was ready to put forward a plan with the title '*Picnic on the place of the iron curtain.*' The date was to be the 20th of August, the place; Fertőrákos. Imre Pozsgay and Otto von Habsburg were suggested to be the sponsors of the event. The participants were to be the Common Fate Camp, The MDF, the FIDESZ, the SZDSZ, the TDDSZ and the Hungarian Scout Society.

The idea was welcomed by Ferenc Mészáros alone. Others found that the idea was impossible to be carry out because of the tremendous expenses, because of the short time available, and above all because of the considerable distance from the border. In spite of all, the plan was accepted. Mária Filep and Ferenc Mészáros started the work involving also the organization of the National Committee of Clubs.

Organizing

The first and hardest part of all proved to be to establish connections with the sponsors⁸⁵. When it was succeeded, Imre Pozsgay had immediately expressed his pleasure about the plan. On the 10th of July the agreement was made also with Otto von Habsburg. The following day, on the 11th of July, an official letter was dispatched to Erzsébet Gelsey, the personal secretary of the Habsburg family, to Vienna. In the meantime the date of the event was brought forward to the 19th of August in order not to coincide with the national holiday which was on the 20th of

84 The participants of this camp, which was operating in Martonvásár, were East-European young people coming from as far as Estia and as close as Jugoslavia. They were studying the forthcoming possible fate of their countries, with the help of lecturers such as Géza Szócs, Gusztáv Molnár, Lubovil Feldek, Benek Silhon, Krzysztof Sliwinski and others.

85 It was not easy to make telephone calls since it was impossible to start making long distance calls for Mária Filep at the place of her work. Though they were resourceful in 'stealing' lines from the town in such a way as ringing the mother of one of the colleges, whom they asked to give them a call back. This way the incoming city line was taken, and hence they were able to talk to the offices of the Habsburgs, and later to the secretariats of Imre Pozsgay. The 'Habsburg Connection' was established by Lukács Szabó, who was also to organise the visit of Otto von Habsburg which took place on the 20th of June. Mária Filep learned the telephone number of Áron Sánta, the secretary of Imre Pozsgay, from Ottó Orbán, the president of the council of a Transdanubian settlement.

the month, the forthcoming event was given also the final name: Pan-European Picnic⁸⁶.

As soon as the approval was given by the sponsors, the organizers tried to get in touch, as fast as they could, with one of the MDF-organizing group that was based close to the border. They could get the addresses from the national organisers of the MDF; Béla Szabó and Lajos Torma. At first they sent a letter to Kőszeg, to which no reply was received. Then Mária Filep sent another letter of request, on the 15th of July, to the MDF in Sopron, to the home address of László Magas. In the meantime, she also managed to find the telephone number of Pál Csóka and Félix Őrs, and so the connections were established with Sopron. The MDF in Sopron has called a meeting immediately. Most of the members felt rather skeptical about the idea, since it was already past mid-July, and also because many of the members were away on their summer vacations. They were worried that in the situation given, it was impossible to organize the Picnic well.

Since The Round Table of The Opposition in Sopron was functioning very well at the time (MDF, SZDSZ, FIDESZ, FKGP), and it was an unwritten rule that every event was organized in co-operation, the idea came spontaneously that the MDF would start acting together with the other three partners-organizations. The parties have immediately joined in, and the work has started. It was in Sopron, on the 31st of July 1989 that we met Mária Filep. During the following day, on the 1st of August, a meeting of a very detailed discussion took place at the home of Pál Csóka with the presence of Soproni Horváth Lajos journalist, who was also broadcasting the events⁸⁷. During the same day, with help from the Frontier Guards, a field trip was made, and the location was chosen for the forthcoming event.

Among the few possible choices there was the football field at Brennberg, the plain at Harka, and some other opened spaces, mostly within the area of Nagycenk and Kópháza. Finally, the closeness of the 'iron curtain', and the possible dismantling of the wire at Sopronpuszta helped to bring about the decision. Géza Bánóczy and Géza Erdélyi had called the attention to this fact. Of course, there were arguments and disagreements. The people of Debrecen were disappointed, because they believed, wrongly that the 'iron curtain' was placed right on the borderline, but it was not so, at that point there was only a wire net,

86 It has become a point of argument in the national central base of the MDF. András Gergely and Csaba Kiss Gy. were against of giving this name, since there was already an organisation in existence with the name 'Pan-Europe Union', and they thought that they could also get involved in a legal problem. In order to avoid the name was given Pan-European Picnic instead of the original idea of *Pan-Europe Picnic*, though it was still not found fully satisfactory, but there was nobody to come up with a better idea. In fact the naming did not prove to be lucky, because it really did bring problems in the future.

87 'Pan-European Picnic next to Sopron.' Magyar Hirlap, 2. of August 1989.

Because of the peculiar legal rights, it was not easy to obtain permission for cutting pieces of the wire net of the iron curtain. We did not know who to ask for the permission. The system was theoretically no longer existing, but as the State Farm of Sopron was planning to create a wild game reserve at Sopronpuszta, for their special request, the wire net was left to them by the Frontier Guards. Péter Horváth, the director of the estate at the time, allowed generously to demolish a 'few meters' from the wire fence, which was promised to be restored later on by the organizers. In this matter, as well as in all other matters, colonel István Frankó, the Commander of the Frontier Guards in charge in the surrounding area of Sopron, was extremely helpful, a person with whom the Round Table of Opposition had from earlier on a positive and correct relationship. This was quite unusual in the existing political situation, and hence the attitude of Frankó István called for displeasure from many persons in power.

The work in Debrecen was progressing parallel to the work in Sopron. The nationwide propaganda in the press was taken care of by Gábor Túri, Zsolt Porcsin and Tibor Krecz. The emblem of the Picnic was born: a white dove breaking through a barbed wire. It was a work offered by Ákos Varga graphic artist, as well as the making the placards. The group in Debrecen was taking care of all the food supply; the bread, the bacon, the paprika, and all the refreshing drinks, as well as the ordering of the Picnic T-shirts. Those were done by Mrs L. Ferenczy, Imre Hernyák, László Engi and Lukács Szabó, with the help of different sponsors. They could locate two buses for bringing the organizers and the participants to Sopron. (One of the buses was lent by the director of the company where Mária Filep was working, free of charge. The other was lent for the occasion by László Engi, contractor.)

On the 4th of August, with the help of Sándor Balogh, we sent the final version of the map to Debrecen, giving direction to the location where the event of border opening was to take place.⁹⁰ On the same day Imre Pozsgay has announced that his secretary, Vass László, will represent him on the picnic. Very soon the news arrived that it was Walburga, the daughter of Ottó von Habsburg, to represent the second sponsor of the event at the picnic, at Sopronpuszta.

In the meantime the site was getting prepared for the occasion, everything done according to the requirements of the Frontier Guards and of all other relevant authorities. On the 10th of August there was a supervision made by the organizers, the representatives of the town, and all authorities involved (Electricity, Water, Frontier Guards, Health, LFMK, Transport). Tamás Stöcker has arranged a meeting of reminder at the Town Hall. In this review the conditions were put down to be observed by the organizers. An idea that occurred in order to enable easier

90 With the help of the Selectron company, which had the only available telefax for the use organizers in Sopron.

participation of the Austrian Jesuits, a temporary border- lifting ought to be made. This idea was no part of the original plan. László Magas was suggesting to open the border across the road towards St. Margarethen, the old national road which was leading to Pozsony (Bratislava), where the operation of the frontier station was closed down since 1948. A wooden gate was found at the place, with a chain and a lock on it, the key belonging to it had been long lost.

The temporary opening of the border had to be approved by the appropriate authorities both in Austria and in Hungary. On the Hungarian side, it was done very quickly, thanks to Pozsgay Imre's help. He gave to Mária Filep the names and the telephone numbers of those with whom the organization had to get in touch in order to obtain the permit. Finally, the permission was given by the highest authorities of the Frontier Guard. There was a permission given for the Hungarian border to be opened on the 19th of August 1989, from 15.00-18.00, on the selected spot, along the old road to Pozsony.

We had no any kind of connections in Austria and therefore the organizers had no idea who to apply for obtaining the permit. Pál Csóka was given the task to establish contacts somewhere in Burgenland, in order to get some direction. He spent the afternoons loitering around the neighboring towns and villages hoping to find some organization or politician who would be willing to help.

Eight days before the already announced opening of the border, which was in reality still without permission, he met Andreas Waha, who was the mayor of St. Margarethen at the time. A policeman on duty was directing him to find Mr Waha, who was busy with the preparations for the opening ceremonies of the wine festival in St. Margarethen. The mayor found the idea absurd and impossible to be realized within eight days. But seeing the material of information, the placards and the notifications in German language, he got enthusiastic about the idea. Taking advantage of the opportunity of the wine festival, where a considerable number of leading politicians of Burgenland were present, he invited Pál Csóka to join their table. The officers who happened to be there by chance, gave information about the necessary procedures, and promised, from their part, to be quick and efficient to respond.

According to their advice Gábor Lőrincz composed two letters in German, in the name of the MDF organization of Sopron. One of the letters was posted on the 14th of August, addressed to the Board of Directors of Security of Burgenland, the other, was posted the section in charge within the Headquarters of Customs, on the 17th of August. This letter, because of the short time, was delivered by hand, by Gábor Lőrincz and Zoltán Horváth in person, together with the necessary Austrian official stamps for issuing the certificate of permission. In the background Mr Waha was tirelessly busy on the telephone line, helping to make the arrangements, since without keeping to the official procedure it was impossible to issue the permit. Even so, it was given only by word, by telephone to the Austrian frontier

guards at the border. There was no way that the official, written permission for opening the border would get there before the date of 19th of August.⁹¹

According to the previous arrangements made between the Austrian and Hungarian authorities of the Frontier Guards, there was only to be a certain number of Hungarian and Austrian officials to cross the border, and no other person. While taking the official measures, Mr Waha gave so much voice about the forthcoming events in Burgenland, that the whole area around the lake Fertő became alert. It was to be seen only on the day of the Picnic, where a kind of mass migration took place across the border (which was reopened after 41 years) coming from the Austrian side, making the crossing from the other direction, for the Hungarian delegation, impossible.

The mechanism of the local propaganda, in spite of the limitations and the small number of the organizers, was functioning perfectly. In Debrecen, Gábor Túri got hold of the list of addresses of 25 Hungarian Embassies abroad and despatched to each, in English translation, the program of the day; including the maps, sketches, and notifications. The radio station, Free Europe, gave also a substantial advertisement of the event.⁹² With Tibor Krecz communicating, the daily newspaper Magyar Nemzet (Hungarian Nation) gave reports about the event of the Picnic.⁹³ There was no end to the incoming, supporting letters. The mental participation in the demolishing of the iron curtain was expressed by the Rákóczy Society, the Sprint Runner Club of Komárom County, the Széchényi Society, the Society of Christian Intellectuals, Ágnes Várady Huszár from Pittsburgh, the United States, and many others.

Western Television companies were showing up in Sopron during the last two-three days, one after the other; the SATI, the ORF and others, all wishing to talk to László Magas. They asked to be taken to the site at the border in order to see what were the light conditions around three o'clock in the afternoon. It was not so surprising to see European TV companies around as it was to see one, coming from New Zeland. It was no less unexpected than not to see any of our National Television team, whose absence meant to be an intentional display of disinterest.

The handful of organizers spent every minute with hundreds of small - but demanding matters.⁹⁴ They were especially careful to keep to the conditions given.

91 Not to mention the fact that the written permissions, addressed to the p. o. box of the MDF in Sopron were all 'lost' ... The copies of these letters were received by the organisers on the conference, which was organised for the tenth anniversary of the Picnic, from Mr Frey and from Mr Schandl, exactly by ten years delay!

92 By the reporters; Géza Szőcs and László Szekeres, old friends of Mária Filep, who were broadcasting the news about Hungary

93 "Pan-European Picnic at the place of the 'iron curtain' ". Magyar Nemzet, 9th of August, 1989.

94 János Rumpf and his family, for example, were taking a few days leave from their work, otherwise they would have not been able to fulfill the obligations they have made.

Everyone knew that for political reasons this event can no longer be stopped. It was feared, though, finding that some excuses in not fulfilling the requirement of any the authorities, it may still happen.⁹⁵ Our friends were arriving sporadically, in groups from Debrecen; on the 17th, 18th, and in the morning of the 19th of August, and gave a helping hand to the remaining works. During the last day there were still the jobs of wood-cutting-, brush-wood collecting-, setting up tents-, raising of platforms to be done, arranging the loud speakers, and finally setting up the signboards by Gábor Hámori. With these works the preparatory works were coming to its end. By this time there were a considerable number of East-German citizens in town, who arrived with no way of coincidence to Sopron, but of whose presence the organizers were unaware.

The events of the 'big day'

The official program has opened with an international press conference, at 14.00 p.m. on the 19th of August, on the terrace of Hotel Lővér. From the part of the organizers Mária Filep, László Magas, Ferenc Mészáros, László Nagy, Zsolt Szentkirályi were present, as a guest; Dezső Szigeti, a Member of Parliament. The information was given in German, in English, and in Hungarian. A large number of international journalists were listening to what was said. The Hungarian press was represented by Ottó Abinéri, the journalist from the newspaper of 'Frontier Guard', and Soproni Lajos Horváth, the reporter from the Magyar Hirlap.

Because László Vass, the representative of Imre Pozsgay, was late to arrive, and also because of the many questions which had to be translated into two different languages, the press conference took longer than it was planned, and the participants could not get to the site according to schedule at 15.00 p.m. The press conference must have been getting to the end of 14.47, when the break-through had taken place at the border.

The bus which was taking the journalists to the site, lead by the writer of this article driving ahead, arrived about 15.30-15.40 to the border. It was impossible to get closer than a hundred meters to it, because of the mass of Austrian guests, awaited and not awaited, coming through the border, rushing through the maze fields, making impossible for anyone to move about. According to the program the delegation which was arriving with the bus was to walk across the border and continue to the Main Square of St. Margarethen, where the mayor, Andreas Waha and Pál Csóka were waiting to welcome them, with the local brass band on

95 Such an obstacle was for example the requirements of the KÖJÁL (Health Authorities). We have reported the expectation of 1500 number of guests at the site of the Picnic - according to estimations the number of guests were at least ten times over the expected -, and according to this number we had to set up lavatories for the people. It was carried out at the last minute, with the help of János Rumpf and Imre Gazdag, and with the help of the VOLÁN Trust.

their side. Following this ceremony, the delegation was to return to the border, and then continues to go to Sopronpuszta, to the site of the Picnic, where the official program was to take place. It was next to impossible to carry out such a plan, because of the absolute chaos ruling on the border. It was impossible to have control over such a crowd. There was no way to have been prepared for the reception of anything like that, and in any case, nobody was counting on such a tremendous interest.

The confusion was increased with another unexpected event which turned everything upside down, and to which Árpád Bella lieutenant-colonel, the person most closely involved, the commander of the temporary border station, remembers as follows: “*When the Austrian colleges had arrived, we discussed with Johann Göttl our plan of order according to which the delegation would cross the border. We were talking and waiting. A few minutes before 15.00 pm., which would have been the scheduled arrival, a large group of people have appeared within sight on the road, at about a hundred meters distance, walking towards us. The group coming closer did not resemble a delegation, but rather a group of East-German citizens. As I approached them towards the gate, it became clear that they wished to go over to Austria. They have not given a chance for a second question, they pushed into the wings of the gates and rushed through with the speed of a fast train, causing tremendous upheaval. I must say that the appearance of the East-German citizens were just as unexpected as they were not. Our big problem was whether the big group, forewarned by a telegraph, received on the 17th of the month, will appear on the event or not. If, in spite of the positive denial they arrive, with the five soldiers, who were appointed to do the passport control, we shall not be able to hold them up according to the given instructions. If this group attempts to cross the border and finds any obstacle; due to the disappointment, and to the emotional tension it will easily turn into violence. Violence gives birth to violence, and that causes panic. And as it is well known, there is no control over panic. The armed and those without arms will clash, and it is always the one without a weapon that will suffer the more. There is a good reason why the special literature suggests tolerance during the occasion of mass movements in order to keep peace, the school of understanding and dialogue has to prevail. Time has proved, that’s what we did, and what we did not do, here and now, at this present place is considered probably by all of us just. I must note, that it is not sure that what has happened, had to happen the way it did. Within normal circumstances, it is not favorable that in a free, democratic state subcolonels make the decisions, because in that case there would not be ordered, the law would not prevail. Of course there were different times in August 1989.*”⁹⁶

After the first wave of the East-German refugees, more were to follow; either in groups, or just families, or one by one, arriving in a constant stream, up

96 Gyula Kurucz (editor) *The first border-opening*. Budapest, 2000., 57-58.p

to the border station. In the big upheaval the Hungarian frontier guards were checking the Austrian passports with their back to Hungary - dismissing any previous agreements. The refugees were making their way, behind the back of the Hungarian frontier guards - sometimes almost pushing them over - rushing through the border. The Austrian guests, waiting for their turn, moved politely to the side, allowing them a corridor for passage in the direction of St. Margarethen. Andreas Waha and Pál Csóka, on hearing the news, arrived quickly to the border. When the mayor saw what was going on, he returned instantly to the village, and called up all the pensions and restaurants asking for accomodation, for food and drink, and telephone abilities for the refugees, all expenses to be charged to the local government of autonomy. He phoned the Embassy of West Germany, and in agreement he had ordered buses for the transporting the German citizens to Vienna. The buses were taking the refugees there, and the very same day over to Giessen, since they were all provided with valid West German passports, all issued in Hungary...

At the border the organizers decided, that happened, whatever happened' the program is to be continued, and so they turned back towards Sopronpuszta. There, the rest of the organizers were informed about the happenings of the radio news, since the thirty number of them were scattered over the vast area, and there was no possibilities of communication among them. There was no mobile telephone at the time. There was no CB-radio to our disposal, not even one camp telephone. Nobody realized that history was written. As a part of the official program Walburga von Habsburg and László Vass were talking in the name of the sponsors. The participants of the Common Fate Camp have read the invitation of the organizers in eight different languages. György Konrád ("Thoughts at the border") had a talk, as well as Klaus Lange and Vinzenz von und zu Liechtenstein in the name of the Paneuropean Union. A letter from László Tökés was read by Lukács Szabó, who has smuggled it through the border, at the beginning of August. During the official program organizers were consulting each other, on or off stage; on the fields. They were concerned what the expected consequences were to be. Since I was busy with translating the speeches of the foreign guests, I was not able to leave the platform, but I learned about all the developments, because the news kept coming, and talking about it we transmitted them to the people. I remember myself asking the opinion of György Konrád, what did he think, shall we get into jail? Not for the Picnic, but in general. Shall we have the same fate as those in '56, or the Czechs in '68, or Walesa and his people? I remember his answer word by word, which were: *"I have a feeling that this time perhaps we have a chance, that perhaps real changes will come, and perhaps we shall escape the prison!"* During a speech which I did not have to translate, Carl-Gustaf Ströhm, the reporter from 'Die Welt', came up to me and asked, what is going to happen in Hungary? I answered that it will be seen within one or two years, we

shall either get into the government or into the prison. He liked my answer, and remembers it to this day.⁹⁷ Of course I did not feel so relaxed at the time as I appeared to him.

Nobody knew what will be the outcome of the events that took place at the border. In any case, an officer of high rank from the Frontier Guards said the following comment to László Magas during the same afternoon: *"This was not what we had agreed on, the matter will not end here!"* - this was all the encouragement we got so far. It was László Vass, who gave some true encouragements, and who did not lose his composure, in spite the fact that within the program as a participant, he held the highest political rank as Secretary to the Minister of State, Imre Pozsgay, the person next to him. After some consultation with the frontier guards, he has assured us that we shall be protected in case of a future rebuke. He gave us the secret telephone number of Imre Pozsgay, his own name card. In his speech he has even referred briefly to the events that had taken place at the border earlier in the afternoon.

With this, the program continued to progress according to the original plans, with László Vass participating, taking share in the responsibilities. The few thousand guests of the popular feast, gave not much thought to the arguments that were going on in the background - they did not pay much attention to it - they were in a high mood, enjoying the picnic. They were cooking the gulyás, roasting the sausages, gammon; there was beer, wine-and-soda, everything that could be wished for, while in the meantime the kilometer long barbed wire was slowly disappearing, having taken our slogan was taken very seriously: 'dismantle it and take it'. Till heaven fell!

The force of the heavens, a thunderstorm brought the Picnic to the end, which would have gone on till morning. I got into my car quickly and started off for home. This was the time when I noticed the mass of abandoned Trabant and Wartburg cars, with the marking of DDR number plates on them, along the roadside, in the direction of the prisons towards Kőhida. The owners of the cars were not to return to them.

The aftermath

The next day the guests and the organizers met during a lunch at Hotel Lővér. It put for the first time into words, by Árpád Farsang junior, that *"...on the 19th of August history was written in Sopronpuszta."* But nobody could foretell the consequences.

Perhaps the officer of the Frontier Guard knew more, I said to myself, when I took the sit next to him during lunch, out of strategic purposes, in order to learn

⁹⁷ Kurucz i.m., 144.p.

something from him. Answering to my question, what our fate was going to be, he answered the following ...*"we are going to receive a wooden corked disciplinary from Budapest, which we are going to hide into a drawer!"* I learned that the so called wooden corked disciplinary is something that exists and at the same time it does not. Just like

the wooden corked grenade used during a military exercise. It also exists, but does not explode! Adam Michnik, who arrived late during the afternoon, has also sensed that something of great importance had happened. He was sorry that he had missed the previous day, and he would not stop pestering Mrs Rumpf to give him her Picnic T-shirt to have it as a relic of the memorable day.

The Western media was full of reports, while the local press did not represent itself at all on the site, and kept giving out second hand information. It was quite ridiculous that the reports that had appeared in Népszabadság about the Picnic were references made on the reports, written by the same newspaper's representative based in Bonn. Two parts of the reports were filled from the reports of the representative in Bonn: *"according to West German reports on Saturday, during the occasion of the gathering, named Pan-European Picnic, near to Sopron, a section of the border was opened in order to enable the arrival of the Austrian and other guests. This opportunity was used by many hundreds of East-German citizens awaiting by..."*⁹⁸

The news broadcasting team of the Television company from Győr, as it usually happened throughout the year on the occasion of each movement of the opposition, has arrived late. They arrived after four o'clock, taking five minutes to take a few shots, and they left. In the evening news on the TV there was only a flash of view seen of the crowd, and a hardly audible few words heard from the speech of Walburga von Habsburg. It was not a very informative broadcasting of the events.

But we had also different kind of experiences. With the help of the press we could call the attention to some interesting events that were following the Picnic. A few days after the 19th of August, soldiers from the Frontier Guards - together with armed members of the Proletarian Guards - were directed back all cars coming with the marking of DDR number plate at the point of diversion at Nagycenk. In the area of Kópháza the people did not sleep because of the shootings that took place in the night. It was very useful to know the secret telephone number of Imre Pozsgay at this time.

We could manage, with his help, to bring down the team of Panoráma Television to Sopron, which was lead by György Kalmár, and which made a full 24 minutes valid reportage about the situation around Sopron. Most likely as a result of this the Proletarian Guards were removed from their post. We could read

a correct report of events in the Magyar Hirlap,⁹⁹ the Soproni Hirlap,¹⁰⁰ the Ötlet (Idea)⁸⁹.¹⁰¹ But what was going on in the background?

What was going on backstage?

This is something that we do not know yet. In spite the fact that there was a conference organized in order to clear things by the 'Pan-European Picnic '89 Foundation', at the tenth anniversary, in the Pannonia Med Hotel on the 18th - 19th of August.¹⁰² The motto chosen for the conference was a quotation from Thomas Sowell:

"There are two ways to tell the whole truth. Either anonymously, or at a later date." In spite of this no clear picture has emerged concerning the extent of international conciliation., neither to the East or to the West direction. Were the Hungarian authorities aware of the German intention of making the breakthrough? What would have happened if the existing balance within the power breaks, and moves towards the good of the orthodox communist wing? What would have happened if the coup, against Gorbachov, takes place two years earlier, in August 1989? We could go on asking more and more questions, since very often we were receiving contradictory answers from the persons in control of the time. We heard that Miklós Németh in the spring of 1989 had a discussion with Gorbachov "indirectly" concerning the plan of changes in Hungary.

It was also said, that the political leadership gave conscious support to Imre Pozsgay and to the Picnic, considering the whole occasion a kind of test. Were they curious to see, how Berlin, Pragma, Bucarest and Moscow is going to respond?¹⁰³ But what would have happened to the organizers of the event if the above mentioned "friendly" countries did not respond favorable ?

If it was a test, why had they forgotten to bring it to the notice of Árpád Bella, whose soldiers alone were armed with live fire? If they fire, then today "... *the place would not be a place of memories, but a place of memorial at the border.*" (Quotation from Árpád Bella) for the shame, not for the glory of Hungary. According to the officer of the highest rank in Sopron "...*It was not what we have agreed on* ".

99 The break-through of the East-German citizens during the Pan-European Picnic. Magyar Hirlap, 21st of August 1989.

100 Let the pictures talk'; ' An eyewitness by coincidence.'; 'The price of freedom.' Soproni Hirlap, 25th of August 1989.

101 'Ordeal without borders'. Ötlet '89, 31st of August 1989.

102 'The first opening of the border'. Edited by Gyula Kurucz, Kortárs Kiadó, Budapest, 2000.; Uő.: 'Das Tor zur deutschen Einheit' - Grenzdurchbruch Sopron 19th of August 1989. Edition q. Berlin, 2000

103 Kurucz i.m., 68-74.p.

Hence, he was not happy with the breakthrough; he would have rather gone against it.

Were his bosses thinking similarly to him? Most probably they were, because a force of arms were ordered to stand by, with truncheons and other technical devices ready for intervention.¹⁰⁴ On the other hand it was forbidden for them, by the highest, national commander, to stay closer than a kilometer to the area where the event took place, since it was a civil gathering.¹⁰⁵ This way was hard for them to hold up any forbidden frontier crossing!

If the Picnic was merely a test, and there was no displeasure indicated from the above mentioned capitals, then why did the firing take place? Why did Kurtz-Werner Schulz had to die?¹⁰⁶ Why did the "battle" took place at Kópháza and Sopronpuszta, on the 23th of August? Who mobilized the Proletarian Guards? Was it an overreaching action of the local authorities, or were they centrally ordered? Or was it that Honecker needed some reassurance? Since everyone was keeping an eye on everything. A delegation had come from Berlin, from the Stas, to make an observation of the possible sites for the Picnic, within the area. It was ten years later that we learned about it, though. If things were progressing according to the schedule on the border on the 19th of August, then why was a charge brought against Árpád Bella? Why was the procedure of charges not completed, which were made against him? Are they still on? It seems as if the central orders were never reaching the person to whom it was addressed. Was it that out of precautions the orders could not be written down, or have they got lost on the way? Or was it due simple to a very unstable situation, where the middlemen, out of precaution lived a double life? Of course, what else could have been expected of any of them, when the orders given out were in contradiction to the order of the written law; which was still very much in existence, though they were issued at an earlier date?

And yet, the Hungarian government was already having a very clear view, concerning the problem of the refugees at the time, even from an earlier time than the idea of the Picnic has occurred. Alexander Arnot, the Ambassador of West Germany had invited István Horváth, the Minister of Home Affairs, for a meeting, where he inquired about the intentions of the Hungarian side about the problem.¹⁰⁷ The minister of Home Affairs promised to give a written answer, which was prepared by plague, vice- minister, and was sent to the ambassador well

104 From the BM (Ministry for Home Affairs) Commander of Frontier Guards of the 11. District. Schedule of Instructions; number: 034/1989. , concerning the tasks of guarding and securing the border., Sopron, 16th of August 1989; From the Archives of the Foundation of the Pan-European Picnic '89, Sopron.(future references: PPAA)

105 Kurucz i.m.,167.p

106 `Death at the Austro-Hungarian border., Magyar Hirlap, 23 of August 1989.

107 Records from The Ministry of Home Affairs, 4th of August 1989. 1-a 849/89;PPAA

before the Picnic.¹⁰⁸ The document was stating concrete data about the various possibilities of judgements about the statues of the refugees. According to the Refugee- Pact of Geneva, there were refugee camps to be established. In order to materialize this plan, though, the consideration of various, relevant, international agreements was necessary. There was a comment though in the answer, which was saying that...*"our country does not wish to become a channel of the East-European refugees."*

In the meantime, on the 8th of August 1989, the Vice- Attorney General had given out certain official directions to the local attorneys, how to act in the case when refugees were caught in the act of attempting to cross the border. If the act of crime was committed for a convincing reason, rebuke had to be employed, and all prosecutions had to be dismissed. Those prosecutions which were already in progress had to be stopped.¹⁰⁹ The convincing reasons` by the way was to serve an excellent excuse for ambivalence! Two days later, in connection with the same matter, there were other official letters received by the local attorneys, sent by the Department of Highest Attorney of Anti - State Matters this time. The letter said that concerning the orders received earlier, they were in full agreement with the Ministry of Home-, and with the Ministry of Foreign Affairs. It was also stated that the Refugee-Pact of Geneva will be announced, presumable, on the 1st of October.¹¹⁰ All legal orders; concerning all laws and the rights of the refugees, will come into effect from this date on. All other laws; concerning in- and outward migrations, as well as passport matters were come into effect from the 1st of January 1990.

There were pressures weighing on the government, coming from all different directions. It is known only by a very few that during the last days of August, Sándor Lezsák - with the request of full discretion- had visited László Magas at Sopron. There were certain plans about transporting masses of German refugees to Sopron. Lezsák was asking for advice to help him find a suitable place for accommodating them. Most probably the comment of István Horváth, the Minister of Home Affairs, was referring to this matter, written in `Magyar Nemzet`, on the 5th of September.¹¹¹ For the bus transportation the area of the football ground at Brennberg and the parking area of the stone mine at Fertőrákos were chosen. For the railway transportation the station of Kópháza was chosen. These areas are situated not further than a few hundred meters from the national border. Finally,

108 News of the Ministry of Home Affairs, 10th of August 1989; PPAA

109 Transcript from the highest public prosecutor, 8th of August 1989, lg. 338//1989; PM

110 Transcript from the Department of Public Prosecutions for Anti-Government Matters, 10th of August., lg. 338/1989; PPAA

111 `No secret actions can be permitted.` Magyar Nemzet, 5th of September 1989.

these plans had not been realized, but obviously such plans were speeding up the decisions of the government the same way as the Picnic did.

It is not easy to judge whether the time between the Picnic and the decision of the government that was brought about on the 11th of September, was short or long? Though in retrospect everyone seems to be very clever and very well informed. In spite of this, it would be good to know, that in reality what was known, and by whom it was known? Who were receiving orders, and from whom? What kind of reassurances were given, and to whom? I have a notion that the advices given to all were similar to those types which we know well from our past history. To recite the words of János, the Archbishop of Esztergom: *“You must not be afraid about murdering the queen, enough if all of you agree, I do not oppose it.”* Below a certain level such kind of information was received. But, at which level was everything known? How many scenarios were in existence? For us, there was only one known. For the government probably more; each of which had a hopeful, favorable ending concerning the fate of the government. It will probably take many years before we shall have the answers to any of these questions, since even the documents that they were available are closed down.

It is no wish for sensational news or desire to make charges against anyone from my part. Merely I would like to know the facts, so that we, and especially the future generations may learn a lesson from it. Nobody would aim at, in the knowledge of the facts, to stir war for merits, or to turn the politicians of the time against the organizers of the events, or against the soldiers, or against each other. This cannot be a target, since the summer of 1989 proved to be such a rare, and such a highly valuable moment in the Hungarian history. There was a cause, for the sake of which, - at least in deeds, if not completely in spirit - there was a cooperation between the political leaders, the force of arms, and the opposition. As it happens, it was also in the interest of others than ourselves, the Germans.

The map of Europe would have been transformed also without the Pan-European Picnic, or without the decision of the Hungarian government, announced on the 11th of September. Maybe it would have taken place at a later date, perhaps in a different way, perhaps in a bloodier way! Let us rejoice in the fact, that though, as “unconscious trouble makers”, we did take part in a very essential episode of the time of changes. It would be good to know, though, what powers were pulling the strings, what was going on in the backstage.

Then one day, when the archives will be opened, the future historians may decide whether it was the case of a cleverly built “Byzantine” solution, or a so called Hungarian botched job. Perhaps the truth lies between the two versions?

Történelmi képek

Historische Fotos – Historic Pictures

A képeket a Páneurópai piknik'89
alapítvány bocsátotta rendelkezésre.

Die Fotos hat die Stiftung
„Páneurópai piknik'89” zur Verfügung gestellt

The images are the property of the Foundation
„Páneurópai piknik'89”.

Fényképezte / Foto von / Photos by:
Lobenwein Tamás.

Vasfüggöny / Eiserner Vorhang / Iron curtain

Őrtorony / Wachturm / Watchtower

Határkö / Grenzstein / Milestone

Határőr tiszt / Grenzschutzbeamte / Frontier guard

Áttörés 1 / Durchbruch 1 / Breakthrough 1

Áttörés 2 / Durchbruch 2 / Breakthrough 2

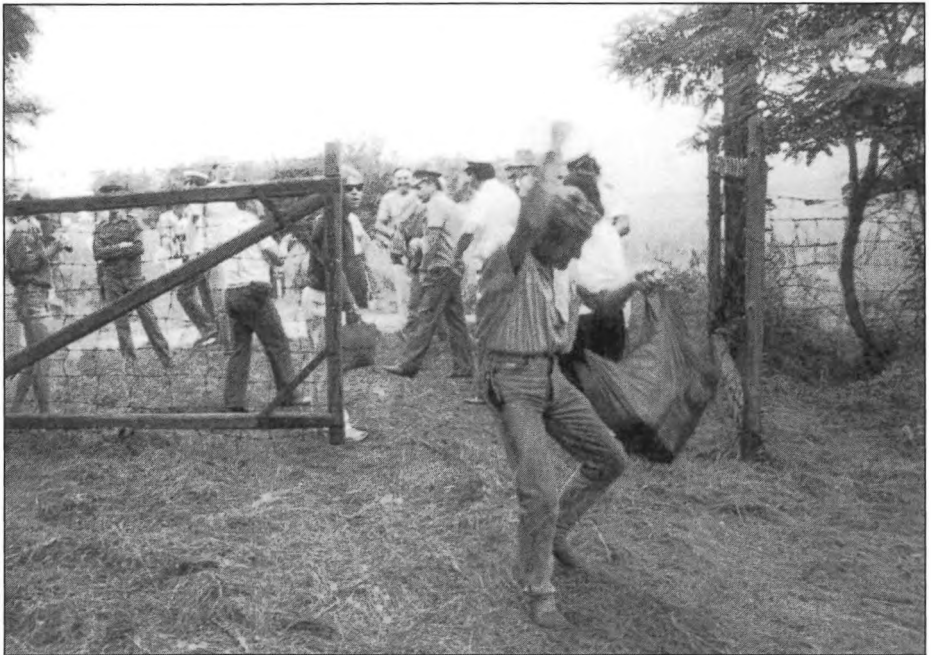
Áttörés 3 / Durchbruch 3 / Breakthrough 3

Átvonulás 1 / Transit 1 / Transit 1

Átvonulás 2 / Transit 2 / Transit 2

Öröm / Freude / Happiness

Megkönnyebbülés / Erleichterung / Relief

Hálaadás / Danksagung / Thanksgiving

Biztonság / Sicherheit / Safety

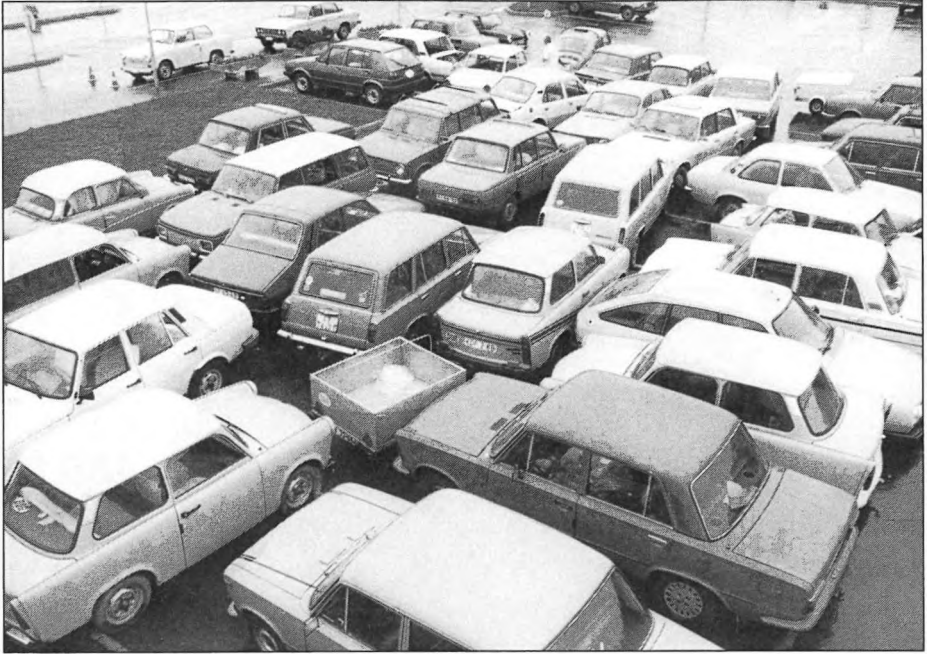
Együtt a család / Die Familie zusammen / Family together

Trabi maradványok / Reste von Trabi / Trabi Residues

DDR maradványok / Reste der DDR / Residues of DDR

Gazdátlanul / Herrenlos / Dereliction

Nagy László/ László Nagy

1957-ben született Szombathelyen. A család 1960 óta Sopronban élt. 1970-től 77-ig Nigériában. Általános iskoláit Sopronban végezte, majd Nigériában, Lagosban /Maryland School, Deutsche Schule Lagos/ tanult. Gimnáziumi tanulmányait Németországban az Odenwaldschule-ban fejezte be. A katonaság után a Budapesti Műszaki egyetemen, 1982-ben okleveles vegyészmérnöki diplomát szerzett. Később a Textilmérnöki oklevelet is megszerezte.

A Műszaki Egyetemen másodmagával alapította meg 1978-ban a 405-kört, ami az akkori, budapesti ellenzék kedvelt szellemi műhelyévé vált. 1988 novemberében öt társával megalapította az MDF Soproni Szervezetét, melynek 1996-ig elnökségi tagja, egy évig elnöke is volt. Részt vett a Soproni Ellenzéki Kerekasztal létrehozásában, amely vidéken az első Ellenzéki Kerekasztal volt /MDF, SzDSz, Fidesz, FkgP/.

A Páneurópai Piknik egykori szervezője. Feladata az előkészületi munkákon túl, a nemzetközi sajtótájékoztató levezetése, a beszédek fordítása és a diplomáciai testületek és a sajtó képviselőinek, kísérete volt.

Az 1998-ban alapított Páneurópai Piknik'89 Alapítvány létrehozásának egyik kezdeményezője, a Kuratórium tagja, titkára. 1990 óta a megemlékezések egyik szervezője, főleg a PR-munkák és a sajtókapcsolatok, diplomáciai kapcsolatok területén.

1999 augusztus 18/19-én, a 10. évfordulón nemzetközi konferenciát szervezett Kurucz Gyulával az egykori magyar, német, osztrák döntéshozók, újságírók, történészek részvételével. A konferencia anyagát Magyarországon a Kortárs kiadó, Németországban az Edition Q kiadó adta ki.

1999. szeptember 10-én a Páneurópai Piknik szervezésében való részvételéért Göncz Árpád „Lovagkeresztel” tüntette ki /Magyar Köztársasági Érdemrend Kiskeresztje/.

Nős, három gyermek apja.

A Soproni Szemle felkérésére 2001-ben megírta a Páneurópai Piknik történetét, amelyet Németországban két szaklapban is kiadtak, valamint megtalálható a Berlini Fal történetének hivatalos honlapján. Cikkét írt Lobenwein Norbert „89-09 a rendszerváltás pillanatai” c. könyvébe.

Konrad Herrmann német rendező „Jetzt oder nie” c. filmjének ötletgazdája és narrátora /2004, ZDF/. Jürgen Ast német rendező „Amikor a keleti blokk történelemmé vált” c. filmjének ötletgazdája, társszerzője /2009, ARTE/.

A szerzőnek a témához kapcsolódó írásai:

A Páneurópai Piknik és az 1989. szeptember 11-i határnyitás – Soproni szemle, 2001. első szám, HU ISSN 0133 – 0748

Das Paneuropäische Picknick und die Grenzöffnung am 11. September 1989. Potsdamer Bulletin für Zeithistorische Studien, Nr. 23/24, Oktober 2001, ISSN 1432-4881

Baue ab und nimm mit – Das Paneuropäische Picknick und die Grenzöffnung am 11. September 1989, Deutschland Archiv 6/2001, 34. Jahrgang 2001, ISSN 0012-1428 G 12830

Az első határnyitás - Sopron, 1989. augusztus 19. Kortárs Kiadó, ISBN 963 8464 98 4

Das Tor zur deutschen Einheit – edition in der Quintessenz Verlags-GmbH berlin, ISBN 3-86124-529-9

Lobenwein Norbert: „89-09 a rendszerváltás pillanatai – 50 szemtanú, 50 történet – 50 fotó” – Kiadó: VOLT produkció, 2009 ISBN 978-963-06-7397-6

Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó
University of West Hungary Press
Sopron